НАВЧАЛЬНА БІБЛІЯ «НА ЗАХИСТІ ВІРИ»

«Господа Христа освячуйте у ваших серцях і будьте завжди готові дати відповідь кожному, хто запитує вас про вашу надію». 1 Петра 3:15

Коментарі до Біблії в перекладі проф. Рафаїла Турконяка

ЗМІСТ

ВСТУП ДО НАВЧАЛЬНОЇ БІБЛІЇ «НА ЗАХИСТІ ВІРИ» **2**

Причини написання 2

Богонатхненність Біблії: Що це означає? 3

Розуміння різниці між коментарем і біблійним текстом 4

Особливі риси навчальної Біблії «На захисті віри» 4

Індекс тематичних іконок 4

Спеціальні розділи 5

Кінцеві примітки 5

Примітки на полях 5

Схеми та графіки 6

Теологічна перспектива 6

БОГОНАТХНЕННІСТЬ БІБЛІЇ **6**

Словесна натхненність 9

Натхненність Нового Заповіту 9

ПРИНЦИПИ РОЗУМІННЯ ВОЛІ БОЖОЇ В СТАРОМУ ЗАПОВІТІ **10**

Принцип 1: Абсолютну істину можна знайти 11

Принцип 2: Потрібне логічне мислення 11

Принцип 3: Потрібно докладати наполегливих зусиль 11

Принцип 4: Остерігайтеся хибних тлумачень 12

Принцип 5: Залишайтеся у межах Писання 12

Принцип 6: Майте відкритий розум 13

СПРАВЕДЛИВЕ ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ТАК ЗВАНИХ БІБЛІЙНИХ ПРОТИРІЧЬ **14**

Принципи вирішення так званих протиріч у Біблії 15

№1 Автори біблійних текстів вважаються невинними, поки не доведена їх вина 15

№2 Можливостей буде достатньо 16

№ 3 Контекст є критично важливим 18

№ 4 Розуміння справжньої суті протиріччя 19
№5 Чи йдеться про ту саму людину, місце або річ? 20
№ 6 Чи йдеться про той самий проміжок часу? 21
№ 7 Чи слова та вислови використано в тому самому сенсі? 22
№ 8 Додатковий матеріал не обов'язково суперечливий 23
ВИСНОВОК 25
ЩО ТАКЕ АПОЛОГЕТИКА? 25
КОСМОЛОГІЧНИЙ АРГУМЕНТ ІСНУВАННЯ БОГА 27
Причинність та історія 27
Закон причини та наслідку – проблема для атеїзму 28
Закон причини та наслідку – друг креаціоністів 28
Безпричинна причина? 29
КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ 31

ВСТУП ДО НАВЧАЛЬНОЇ БІБЛІЇ «НА ЗАХИСТІ ВІРИ»

Причини написання

Натхнене Богом Слово є повним і актуальним у будь-якому часі. У цьому сенсі його не потрібно захищати, доповнювати або надавати якісь обґрунтування, засновані на людській логіці. Воно каже само за себе ось уже понад 3,400 років. Однак ті, хто виступає проти Божого Слова та Божого народу, часто змінюють свої нападки та звинувачення, залежно від часу та культурного середовища. Проблеми, з якими стикалися ранні християни в Єрусалимі, часто дуже відрізнялися від тих, з якими стикалися ранні християни в Афінах. Багато приводів для занепокоєння, які поставали перед християнами в середні віки, здалися б просто смішними послідовникам Христа, які живуть в середині XXI століття. У будь-якій культурі, у будь-який період християни покликані дати розумну відповідь на захист своєї віри (1 Петра 3:15).

Подумайте про те, які звинувачення висувалися проти раннього християнства у міру того, як воно поширювалося Римською імперією. Ширилися чутки, що християни збиралися на щотижневі трапези, під час яких вони фактично їли людське тіло та пили справжню кров. Ці чутки дійшли до урядовців, які оголосили християнство поза законом. Багатьох перших християн «засудили» як злочинців лише за те, що вони визнавали себе послідовниками Христа. Крім того, християн пошепки звинувачували в кровозмішенні, тому що в Церкві брати і сестри були одружені. Навіть розпусне римське суспільство не сприймало одруження брата з сестрою. Через подібні вигадки християни та їхня система віри поставали у хворобливому та блідому світлі.

На ранніх християнських лідерів випав тягар захисту своїх вірувань і практики. Цей захист часто будувався на двосторонньому підході: по-перше, відхилення фальшивих звинувачень, висунутих проти християн, Христа та Біблії; по-друге, надання позитивного прикладу для демонстрації достоїнств християнства. Як міг виглядати такий захист у першому столітті? Перш

за все, чутками чинилася рішуча протидія. Захисник християнства пояснював, що послідовники Христа не є канібалами. Вони насправді ніколи не їдять людське тіло і не п'ють справжню кров. Натомість щотижня вони збираються разом, щоби вкусити прісний хліб і пити виноградний сік як поминальну трапезу на вшанування смерті й пам'яті свого Засновника, Ісуса Христа. Християнин міг навіть запросити чиновника на зібрання, щоби він на власні очі побачив, як все відбувається. Крім того, звинувачення в інцесті були безпідставними, адже християни вірять у духовну сім'ю, в якій послідовники Христа є усиновленими Богом дітьми – синами та дочками свого Отця. Таким чином, брат Джонс не був біологічним братом сестри Джонс, а просто належав до тієї ж духовної родини.

Надавши адекватну відповідь на чутки, захисник християнства, якого також називали апологетом, міг представити якійсь позитивний аргумент. Чи хотів би урядовець мати групу людей, які вчасно сплачували податки, не брехали й не шахраювали? Тоді було б добре, щоб у цій місцевості було якомога більше християн, тому що Бог наказує їм чинити саме так. Чи було б добре, щоб у якомусь районі, місті чи області були люди, які б не вбивали і не крали, а підкорялися владі в усіх моральних законах? Тоді чим більше буде християн, тим краще, оскільки Бог наказав їм бути морально бездоганними. Чи виграє місцевий губернатор чи правитель, якщо на його території будуть люди, які полегшують фінансовий тягар уряду, піклуючись про вдів і сиріт зі своїх статків? Тоді йому слід шукати таких громадян серед християн, оскільки Христос наказав їм піклуватися про тих, хто опинився у складних життєвих обставинах. У наш час ми можемо легко дослідити й побачити, які аргументи ранні християни використовували на захист християнства.

У XXI столітті процес захисту віри залишається тим самим, хоча проблеми змінилися. Лунають звинувачення в тому, що Біблія сповнена протиріч. Вважається, що Бог не може бути моральним і люблячим, якщо Він наказав або спричинив смерть невинних дітей. Як всемогутній, люблячий Бог міг дозволити людям страждати від раку та різних хвороб? Звісно, люблячий Бог не буде, не зможе засудити людей на вічне покарання в пеклі. Хіба сучасна наука не довела, що еволюція правдива, а історія про створення світу, викладена в Книзі Буття, – хибна? Хіба історичні дослідження не показали, що Біблія сповнена історичних помилок і хибних тверджень? Як Ісус міг бути Богом, якщо Він не шанував своєї матері та інших жінок? Хіба Біблія не виправдовує рабство? У такому разі вона не могла бути написана справедливим Богом. Чому Біблія цінує чоловіків більше, ніж жінок? Як ви можете собі уявити, цей перелік звинувачень проти Біблії може розтягтися на багато сторінок.

Тому і була створена навчальна Біблія «На захисті віри». Вона містить матеріали, які спростовують звинувачення проти християнства в XXI столітті, а також представляють позитивні докази моральної досконалості Бога, божественності Христа та непогрішності Біблії. Коментарів у цій навчальній Біблії достатньо, щоби будь-яка людина, яка щиро вивчає Біблію, могла захистити християнство від гострих нападів, з якими воно стикається в сучасну епоху.

Богонатхненність Біблії: Що це означає?

Ця навчальна Біблія містить докази, які підтверджують той факт, що біблійний текст є натхненним Словом Божим. Що означає сказати: «Біблія є натхненною Богом»? Відповідей на це питання безліч. Дехто вважає Біблію «натхненною» у тому самому розумінні, що й твори історично відомих великих авторів, наприклад, Гомера, Шекспіра, Діккенса чи Еліот, які перевершили звичайних людей у своїх літературних пошуках. Інші можуть сказати, що автори книг Біблії були під впливом надприродних сил, але написані ними тексти мають ті самі недоліки, що й твори звичайних людей. Багато людей не можуть оцінити власні твердження Біблії щодо її натхненності Богом. Ця навчальна Біблія виходить із передумови, що Біблія є словесно натхненним, повним, безпомилковим Словом Бога. Для більш повного обговорення натхнення Слова див. стор. 12.

Розуміння різниці між коментарем і біблійним текстом

Щоб ефективно використовувати цю навчальну Біблію, вкрай важливо розуміти різницю між коментарем і біблійним текстом. Після надання короткого змісту та назви кожної книги Біблії біблійний текст розташовано у верхній частині кожної сторінки в одну колонку. Коментарі та авторські дослідницькі матеріали розміщено внизу сторінки. Вони відокремлені лінією, яка позначає кінець біблійного тексту, і, як правило, надані у дві колонки. Оскільки ця навчальна Біблія стосується переважно християнських свідоцтв і апологетики, деякі книги потребують мінімальних коментарів. У таких випадках можна побачити кілька сторінок біблійного тексту без будь-яких коментарів внизу.

Неможливо переоцінити важливість розуміння різниці між біблійним текстом і коментарем. Біблійний текст є Словом Божим, абсолютно і повністю натхненним Богом, як уже було зазначено вище, і здатне «збудувати й дати спадщину між усіма освяченими» (Дії 20:32). Тому всі ті, хто щиросердо шукає правди, повинні поважати, шанувати та дотримуватися його. Проте коментар під текстом є продуктом праці людей, які можуть помилятися. Автори коментарів провели багато років у вивченні, дослідженні та роздумах над біблійними текстами та пов'язаними з ними темами. Вони старанно підготували матеріал, який може допомогти краще зрозуміти тексти Святого Письма і надати захист від поширених нападів на християнство. Така практика пояснення священних текстів є, безумовно, біблійною. У дні книжника Ездри пророк та інші читали ізраїльтянам «з книги Божого закону, навчаючи, щоб вияснити, і на зборі розуміли» (Неемії 8:8). Метою таких зусиль завжди було бажання допомогти людям зрозуміти Боже Слово, але ніколи не намагання щось додати до нього або встановити над ним будь-який авторитет, який належить виключно Слову Божому. Біблійний текст – це **Боже Слово**; коментар – це матеріал, створений **людьми**, щоби допомогти краще зрозуміти **Боже Слово**.

Особливі риси навчальної Біблії «На захисті віри»

У цій навчальній Біблії є багато спеціальних деталей – таких як мапи, кольорові ілюстрації, фото міст і географічних місцевостей, а також багато інших корисних інструментів. Нижче надані декілька головних деталей навчальної Біблії, які є найбільш цікавими.

Індекс тематичних іконок

У розділі коментарів розташовано різні іконки на позначення матеріалу, який стосується тієї чи іншої теми. Таких тем шість, і кожна має свою специфічну іконку:

Творіння: цей матеріал стосується створення світу і зазвичай проти86ставляється переважним натуралістичним поясненням виникнення всесвіту – таким як теорія великого вибуху або еволюції.

Богонатхненність Біблії: цей матеріал містить провісні пророцтва, археологічні факти та знахідки, дані про наукове передбачення, єдність та історичну точність біблійних текстів, серед інших тем.

Існування Бога: цей матеріал містить пояснення основних аргументів, які доводять існування Бога. Він включає, серед інших, космологічні, телеологічні, онтологічні, моральні, інтуїтивні та естетичні аргументи.

Божественність Христа: цей матеріал підтверджує той факт, що Ісус є однією з іпостасей Божества. Наданий тут матеріал надає підтвердження Його чудес, захист Його морального характеру, містить біблійні тексти, які прямо чи непрямо свідчать про Його божественність тощо.

Уявні біблійні розбіжності: цей матеріал містить пояснення складних біблійних уривків і спростування звинувачень проти непогрішності Біблії. Протягом всієї історії людства звинувачення в наявності таких розбіжностей є одним із найбільш часто повторюваних нападів

на Біблію. Ця навчальна Біблія містить одні з найповніших і найретельніших аргументів проти так званих розбіжностей, які існують на даний час.

Світові релігії: цей матеріал відповідає на виклики та звинувачення, які інші релігії, такі як іслам та індуїзм, роблять проти Біблії та християнства.

Ці іконки допоможуть набагато швидше знайти матеріал за певною темою. Припустимо, потрібно знайти матеріал про Богонатхненність Біблії. Перейшовши до покажчика іконок і знайшовши іконку, якою позначено відповідний матеріал, можна точно визначити конкретні сторінки, які стосуються цієї теми. Те саме можна зробити з кожною такою іконкою. Вони є зручним інструментом, який допомагає зробити навчальну Біблію «На захисті віри» ефективною та зручною для користування.

Спеціальні розділи

У навчальній Біблії є розділи, відокремлені від решти тексту, в яких докладно розглядається певна тема. Наприклад, Книга Приповістей містить спеціальний розділ, який висвітлює біблійний погляд на жінку. Цей спеціальний розділ розміщено в Книзі Приповістей через різні прислів'я, в яких ідеться про жінок, але він має набагато ширше застосування, ніж теми, які порушено в цих уривках. Те саме стосується усіх спеціальних розділів навчальної Біблії. Вони дають вичерпні відповіді на багато найпопулярніших нападів на християнство. У той час як іконки розташовані по всій Біблії та позначають різні біблійні уривки, які стосуються певної теми, спеціальні розділи об'єднують в одній статті більш ґрунтовне обговорення важливих питань.

Кінцеві примітки

У коментарях посилання позначаються надрядковими цифрами, наприклад ([1]). Для найбільшої зручності та зрозумілості тексту всі посилання та вихідний матеріал з відповідною нумерацією можна знайти в примітках наприкінці навчальної Біблії, починаючи зі стор. 867. Кожна книга Біблії має власний набір кінцевих приміток, нумерація яких починається спочатку для кожної книги. Наприклад, якщо ви знаходитеся в Книзі Буття і хочете пройти за посиланням, позначеним надрядковою цифрою ([1]), тоді вам слід відкрити навчальну Біблію на останніх сторінках, знайти Книгу Буття та в наданому списку знайти посилання, позначене номером один. Часто кінцеві примітки містять додаткову інформацію, яка не вміщується в текст коментаря, але сама по собі є важливою. Щоб отримати якнайбільше користі від цієї навчальної Біблії, ми рекомендуємо вам скористатися цією інформацією і різними дослідницькими інструментами, наданими в розділі Кінцевих приміток. Також зверніть увагу, що весь текст, виділений жирним шрифтом у біблійних та інших цитатах, було додано для акценту, якщо інше не зазначено у Кінцевих примітках. Кінцеві примітки в цих коментарях надані наприкінці кожної книги Біблії.

Примітки на полях

У цій навчальній Біблії є два типи приміток на полях. Перший тип стосується саме біблійного тексту у перекладі проф. Рафаїла Турконяка та її публікації. Вони корисні для з'ясування мети перекладу конкретних слів та інших текстових питань. Вони позначаються надрядковими літерами, наприклад [a].

Другий тип приміток на полях – це примітки, надані Apologetics Press та авторами дослідницьких матеріалів до навчальної Біблії. На відміну від приміток до біблійного тексту, вони позначені кольором. Ці примітки спрямовують до інших біблійних віршів, спеціальних розділів або біблійних коментарів, які стосуються певних уривків. Примітки на полях надають додаткову інформацію для кращого знання Біблії.

Схеми та графіки

Крім того, у навчальній Біблії між коментарями та спеціальними розділами можна знайти різноманітні схеми та графіки, які ілюструють певні концепції та аспекти вчення. Ці інструменти надають велику кількість додаткового, стисло й лаконічно оформленого матеріалу, що підходить для використання під час вивчення, навчання та проповідування Біблії.

Теологічна перспектива

В основі написання коментарів і додаткових матеріалів є переконання, що кожна розумна людина може зрозуміти Боже Слово без сторонньої допомоги. З огляду на це, матеріал, наведений у цій навчальній Біблії, ґрунтується на наступних істинах:

- Віра в Бога і довіра до Біблії мають ґрунтуватися на доказах, а не прийматися сліпо (1 Солунян 5:21; Дії 17:11; 1 Івана 4:1; Івана 8:32).
- Бог існує, і людина може знати про це завдяки Його різноманітним одкровенням як у природі, так і в Його натхненному Слові, Святому Письмі.
- 66 книг Біблії повністю й словесно натхнені Богом і передані вірно; а отже, вони є повним, безпомилковим і авторитетним керівництвом у питаннях моральної та релігійної поведінки.
- Біблія описує Божество в однині. Існує одна і тільки одна божественна Сутність або Істота (Второзаконня 6:4; Ісаї 45:5; Якова 2:19). Однак Біблія також чітко описує Бога як триєдину Сутність – три різні Особи, або Іпостасі, в одній Сутності – з триєдиною природою (Матвія 28:19; 2 Коринтян 13:14). Кожна Особа Божества (Отець, Ісус і Святий Дух) є повністю божественною.
- Як біблійні, так і наукові докази свідчать про (а) відносно молоду Землю, на відміну від еволюційних і попередніх теорій про багатомільярдний вік Землі, (б) те, що людина не є результатом еволюційного процесу, викладеного Дарвіном, але була надприродно створена на шостий день тижня творіння, і (в) те, що багато особливостей Землі слід розглядати у світлі наслідків всесвітнього, катастрофічного потопу за днів Ноя (як описано в Книзі Буття 6 – 8).
- Християнство є єдиною істинною релігією (Івана 14:6), а Ісус Христос є єдиним божественним, воскреслим Сином Божим і Спасителем світу (1 Івана 4:14). Усі спасенні є (а) членами єдиної, істинної, позаконфесійної церкви (описаної в Новому Заповіті), яка є тілом Христа (Ефесян 2:22–23; 4:4), і (б) тими, хто вірно живе в служінні Богові (Об'явлення 2:10).

БОГОНАТХНЕННІСТЬ БІБЛІЇ

Апостол Павло сміливо стверджував: «Усе Писання богонатхненне» (2 Тимофія 3:16). Грецьке слово, яке лежить в основі слова «натхнення», означає «натхненний Богом»[1]. Павло стверджував, що Святе Письмо, посилаючись у цьому уривку головним чином на Старий Заповіт, є продуктом видихання Бога. Насправді, Бог ніби «видихнув» Святе Письмо. Тож, Біблія є Словом **Божим**, а не людським, хоча Бог і використовував людей для його написання. Трьома віршами далі (4:2) Павло проголосив: «Проповідуй слово...». Чому? Тому що це **Боже** Слово. Так само, як Божий подих створив всесвіт (Псалом 32:6), Біблія є результатом Божого «видихання».

Петро посилався на знаменну подію преображення Христа, коли Бог фактично говорив з неба, звертаючись безпосередньо до Петра, Якова та Івана (2 Петра 1:19–21). У цій промові Бог наполягав на тому, що Ісус є Його улюбленим Сином і люди повинні слухати Його (Матвія 17:5). Потім Петро заявив: «І ми маємо ще непорушне пророче слово … насамперед знаючи те, що

жодне пророцтво в Писанні не постає з власного тлумачення». Тим самим Петро казав, що Святе Письмо, надане нам пророками, є таким саме певним і авторитетним, як і голос Самого Бога, який говорив на горі преображення. Далі Петро пояснив, що пророче Слово, тобто все Святе Письмо Старого Заповіту, не виникло саме по собі чи в свідомості тих, хто його написав (що й означає вислів «власне тлумачення»). Святе Письмо не виникло з «волі людини»; воно не було результатом людських досліджень природи речей. Святе Письмо не було продуктом власного мислення його авторів[2]. Звідки ж тоді взялося Святе Письмо? Петро стверджував, що його «…від Бога звіщали мужі, натхнені Святим Духом». Мовою оригіналу слово «натхнені» є звичайним словом на позначення того, що є «перенесене» або «принесене»[3], а отже, того або тих, хто був «зворушеним» або «під впливом руху»[4]. Таким чином Петро стверджував, що Святий Дух, по суті, **підхопив** авторів священних текстів, пророків, і привів їх до потрібної **Йому** мети[5]. Це означає, що Святе Письмо, хоч і написане за допомогою людського посередництва, було настільки кероване Богом, що отримані писання є справді Божими.

Той самий Петро, очікуючи зішестя Святого Духа на П'ятидесятницю, як про це розповідається у 2-му розділі Книги Дій, піднявся серед учнів і проголосив: «Мужі, брати! Треба було, аби сповнилося Писання, яке провіщав Дух Святий устами Давида про Юду», і процитував Псалми (Дії 1:16 і далі). Петро стверджував, що Святий Дух керував тим, що писав Давид, і тому воно називається «Писання».

Далі, у 1 Петра 1:10–12 Петро пояснив, що: (1) натхнені Богом старозавітні промовці не завжди розуміли всю інформацію, яку Бог надавав через них; (2) в них діяв Дух Христа; (3) цю саму натхнену Богом інформацію подали апостоли в дні Петра; і (4) той самий Святий Дух керував їхніми промовами. Тут дуже важливо відзначити твердження Петра про те, що в цьому процесі **розум** натхненних Богом **людей був повністю задіяний**, коли вони писали або промовляли Боже послання, проте **кінцевий продукт, тобто натхненні твори, належав Богові**, оскільки автори не завжди усвідомлювали все значення своїх творів.

Той самий Петро в згадує про «нашого улюбленого брата Павла», який «написав вам», а потім зауважує: «…так, як і в усіх посланнях, де він про це говорить. В них є дещо важко зрозуміле, що ненавчені та нестійкі перекручують, як й інші Писання, – собі на власну погибель» (2 Петра 3:15–16). Тут Петро прояснив три важливі моменти: (1) Павло писав послання; (2) ці послання названо «іншими Писаннями», що означає, що послання, або листи Павла є **Святим Письмом** так само, як і Старий Заповіт та інші писання Нового Заповіту; і (3) ці писання є божественно авторитетними, і перекручувати їх означає накликати на себе власну «погибель», що є очевидним посиланням на Божу немилість і духовну/вічну шкоду, яка є результатом непослуху Божим словам, а не людським. Корнилій добре розумів цей принцип, бо, коли Петро прийшов до нього додому, він сказав: «Нині всі ми стоїмо перед Богом, аби слухати все, що **Господь тобі звелів**» (Дії 10:33).

Перебуваючи на землі, Ісус проявляв глибоку повагу до Святого Письма, тобто Старого Заповіту. Одного разу Він вступив у суперечку з деякими юдеями, які звинуватили Його в богохульстві (Івана 10:33). Він відкинув такі звинувачення, процитувавши Псалом 81:6, називаючи цей уривок «законом» (вірш 34). Але як Ісус міг називати псалом «законом», адже Псалми належали до поетичної літератури мудрості, а не були частиною Тори (П'ятикнижжя Мойсея)? Він називав псалом «законом» у тому сенсі, що Псалми були частиною Святого Письма. Таким чином, Ісус приписував юридичну силу всьому складу Святого Письма[6]. Те саме Він зробив і в Івана 15:25. Подібним чином і апостол Павло цитував Псалми, книги Ісаї та Буття і називав кожну книгу «законом» (1 Коринтян 14:21; Римлян 3:19; Галатів 4:21).

Після того, як Ісус процитував псалом і назвав його «законом», Він додав, «а Писання не може бути порушене» (Івана 10:35). Зверніть увагу на те, що Він прирівнював «закон» до «Святого Письма», використовуючи ці терміни як синоніми. Проголосивши, що «закон» або «Писання» «не може бути порушене», Він наголошував на тому, що написане у Святому Письмі неможливо скасувати, заперечити його авторитет або істинність[7]. Ісус вважав кожну частину Святого Письма, навіть його найзвичайніші фрази, авторитетним Словом Божим.

Таке ставлення до Святого Письма як до авторитетного документа передається звичайною формулою: «Написано». Наприклад, під час протистояння сатані, Ісус усі три рази відбив його

атаки простим словом: «Написано», чого було достатньо для встановлення авторитетної достовірності Писання (Матвія 4:4,7,10) – так що навіть сатана намагався скопіювати в цьому Ісуса (Матвія 4:6). Після свого воскресіння Ісус прирівняв усі писання Старого Заповіту (тобто закон Мойсея, пророків і псалми) до «Писання» і знову зазначив, що «написано» (Луки 24:44–46). Він вельми рішуче наполягав на тому, що «все», що написано про Нього у Святому Письмі, «має збутися». Раніше в цьому розділі Він прирівняв «Закон Мойсея та всіх пророків» до «Писання» (вірші 25–27).

Не дивно, що Ісус дорікав Своїм релігійним противникам такими фразами, як: «Хіба не читали ви цього Писання?» (Марка 12:10; пор. Матвія 21:42); або: «Помиляєтеся, не знаючи Писання» (Матвія 22:29); або: «Коли б ви збагнули, що це значить...» (Матвія 12:7); або: «Ідіть же і навчіться, що то значить...» (Матвія 9:13). Основна думка цих висловлювань полягає в тому, що **Божа істина міститься в Святому Письмі**, і якщо ви не знаєте Святого Письма, ви схильні помилятися. Таким чином, Ісус стверджував, що Бог є Автором Святого Письма[8].

Навіть ті слова у Святому Письмі, які не сказані безпосередньо Богом, насправді є словами Бога. Наприклад, Ісус приписав авторство слів, наведених у Книзі Буття 2:24, Богові (Матвія 19:4–6). Однак в оригінальному контексті Буття 2:24 не вказується, що Бог промовив ці слова. Натомість вони є просто коментарями оповідача, записаними Мойсеєм. Приписуючи ці слова Богові, Ісус дав зрозуміти, що саме Бог є автором усього Святого Письма. Це означає, що навіть слова сатани або злих людей є словами Бога – у тому сенсі, що Бог точно передав нам те, що сказали ці люди. Таке саме розуміння розділяв і апостол Павло (1 Коринтян 6:16)[9].

Знову і знову апостоли та інші автори книг Нового Заповіту чинили так само, як Ісус. Вони посилалися на Святе Письмо таким чином, що було зрозуміло, що вони вважають його вмістилищем авторитетних і натхненних слів Бога (прочитайте Дії 8:35; 17:2; 18:28; 26:22; Римлян 12:19; 1 Коринтян 15:3–4; 1 Петра 1:16; Якова 2:8). Лука добре узагальнив переважаюче мислення авторів книг Біблії: «Вони прийняли слово з усією ревністю, щодня досліджуючи Писання, чи так воно є» (Дії 17:11). Іншими словами, **те, що говорить Святе Письмо, говорить Бог**[10].

Додаткові докази того, як Біблія сприймає саму себе, можна побачити в таких твердженнях, як: «Бо Писання каже фараонові» (Римлян 9:17) або: «Адже Писання … благовістило Авраамові» (Галатів 3:8). Але Писання не говорило з фараоном у Книзі Вихід, і не благовістило Авраму в Книзі Буття. Навпаки, це робив Бог. Отже, Слово Писання є Словом Божим. Натхнені автори Нового Заповіту вважали «Бога» і «Писання» настільки тісно пов'язаними між собою, що природно могли говорити, що «Писання» робить те, що в ньому записано як те, що робить як Бог[11].

Цей принцип діє і в інший спосіб. У Писанні записано, що Бог говорить те, що у своєму початковому значенні є просто словами Писання. Наприклад, у Посланні до євреїв 3:7 сказано: «Тому так промовляє Святий Дух...», а потім цитується Псалом 94:7. У Дії 4:25 сказано, що Бог через Святого Духа промовив устами Давида слова Псалма 2:1. У Діях 13:34–35 Бог промовив слова з Книги Ісаї 55:3 і Псалма 15:10. Проте в обох цих випадках слова, які приписуються Богові, від початку не були конкретно сказані Ним, а є просто словами самого Писання. Тож автори текстів Нового Завіту інколи посилалися на Святе Письмо так, ніби воно було Богом, а іноді посилалися на Бога так, ніби Він був Писанням[12]. Таким чином Біблія представляє себе як безпосередні слова Бога.

У Посланні до євреїв 1:5–13 автор процитував сім уривків зі Старого Заповіту: Псалом 2:7; 2 Самуїла 7:14; Второзаконня 32:43; Псалом 103:4; Псалом 44:7–8; Псалом 101:26–28 і Псалом 109:1. Автор послання приписував слова кожного з цих уривків Богові. Проте в їхньому оригінальному розташуванні в Старому Заповіті іноді ці слова **промовляє** Бог, а іноді вони звернені **до** Нього або говорять **про** Нього. Але чому автор Послання до євреїв усі ці уривки приписував Богові? Тому що всі вони мають один спільний факт: вони є словами Святого Письма, і, як такі, є словами Бога[13].

Те саме стосується й уривку з Послання до римлян 15:9–12, де Павло цитує Псалом 17:50, Второзаконня 32:43, Псалом 116:1 та Ісаю 11:10. Першу цитату він наводить за формулою «як написано»; другу – словами «і також говорить»; третю – просто «і знову»; а четверта має

передмову «А Ісая каже». Але ж у контексті Старого Заповіту лише в цитаті з Книги Ісаї конкретно зазначено, що говорить Бог, втім Павло приписує ці слова Ісаї. Отже, «як написано», «і також говорить» та «А Ісая каже» є просто різними способами сказати те саме, тобто «**Бог** каже». Іноді автори Нового Заповіту приписували тексти Писання його авторам-людям. Проте зрозуміло, що коли автори вживали фрази: «Мойсей сказав» або «Давид сказав», це був просто інший спосіб сказати: «Писання каже», що, знову ж таки, було тим самим, що сказати «Бог каже»[14].

Словесна натхненність

Зауважте, що Богонатхненність, на яку претендує Біблія, є «**словесною**». Божий суверенний нагляд поширюється навіть на **слова**, які використовує автор. Аргументація Павла побудована на цьому іменнику у множині; в ній він наполягав на тому, що за Божим наміром це слово треба розуміти в однині (Галатів 3:16). Ісус спирався на точну словесну форму Святого Письма (Івана 10:34). Він засновував свій аргумент на конкретному **слові** в Матвія 22:43, на певному **часі** дієслова в Матвія 22:32 і навіть на **літерах** і їх дрібних штрихах в Матвія 5:17–18. У Матвія 22:31 Ісус сказав, що садукеям, з якими Він розмовляв, було відомо, що сказано в Книзі Вихід 3:6, хоча в оригінальному контексті цього віршу Бог розмовляв з Мойсеєм 1500 років тому. Це доводить, що Ісус очікує від усіх людей на землі розуміння того, що Біблія написана для кожної свідомої людини, і що Святе Письмо має бути авторитетним у їхньому житті.

Павло також підтвердив словесне натхнення Писання в 1 Коринтян 2. Там він стверджує, що і його слово, і його проповідь були не «в переконливих словах мудрості» (вірш 4), але «в проявах Духа та сили». Він стверджував, що він разом з іншими апостолами говорили про Божу премудрість (вірш 7). Він стверджував, що те, про що вони говорили, було відкрито їм Богом через Святого Духа (вірш 10). Потім він дуже чітко зазначив: «…про що й говоримо не вченими словами людської мудрості, але навченими [Святим] Духом» (вірш 13). Отже, Богонатхненність включає і самі слова, і це робить Писання **словесно** натхненним.

Натхненність Нового Заповіту

Більшість розглянутих досі текстів Писання були посиланнями в Новому Заповіті на Богонатхненність Старого Заповіту. Ліберальні богослови стверджують, що Новий Заповіт не претендує на таку натхненність. Але це не так. Як уже зазначалося, у 2 Петра 3:16 Петро класифікував послання Павла як «Писання» і підтвердив, що писання Павла мають такий божественний авторитет, що ті, хто їх перекручує, накликають на себе погибель. Також було зазначено, що Петро пов'язував апостолів зі старозавітними пророками (1 Петра 1:10–12). Павло зробив подібне твердження у 1 Коринтян 2.

При читанні Нового Заповіту стає зрозуміло, що автори поширювали Богонатхненність, притаманну старозавітним книгам, і на свої писання. Вони ні на мить не вважали, що вони, служителі Нового Завіту (2 Коринтян 3:6), мали менше Духа Божого, ніж служителі Старого Завіту[15]. Ісус беззаперечно проголосив наближення натхнення Святим Духом авторів книг Нового Завіту. У Матвія 10:17–20 і в паралельних місцях у Марка 13:11 і Луки 12:12 Ісус пояснив апостолам, що Святий Дух керуватиме тим, **що** і **як** вони будуть говорити. Він повторив те саме в Луки 21:12–15, закликаючи їх не турбуватися про те, як захищатися перед владою, оскільки Він дасть їм «слова та мудрість», яким не зможуть протистояти їхні супротивники. Таким чином, Ісус **наперед засвідчив** натхнену Богом авторитетність учення апостолів і забезпечив повагу до нього.

Ісус дав кілька обітниць апостолам у 14-му, 15-му та 16-му розділах Євангелії від Івана. Відсилки на одне з них буде достатньо. Так, Ісус пообіцяв апостолам: «Ще багато чого Я маю сказати вам, але тепер ви не можете знести. Коли ж прийде Він, Дух Істини, то **поведе вас до повної істини**, бо не від Себе буде говорити, але що почує, те й говоритиме, і сповістить вам те,

що має настати» (Івана 16:12–13). Незадовго до свого вознесіння Ісус пообіцяв апостолам скоре хрещення Святим Духом, що дасть їм змогу бути свідками Христа по всьому світу (Дії 1:5, 8). Цю обітницю було виконано, коли апостоли були хрещені Святим Духом і отримали повноваження проповідувати Боже послання, як про це розповідається у 2-му розділі Книги Дій.

Численні уривки свідчать про виконання цих обітниць апостолам – настільки, що навіть слова, які вони промовляли, сприймалися як слова **Бога** (Дії 4:8, 31; 5:32; 15:8,27–28; 16:6–8). Як уже було зазначено, Павло заявляв про прямий провід Святого Духа у словах, які він промовляв (1 Коринтян 2). Він зробив те саме твердження в Галатів 1:12. В Ефесян 3:1–5 він стверджував, що його послання було відкрите йому «через об'явлення» (вірш 3), як і іншим апостолам і пророкам (вірш 5). Інші уривки відображають ту саму думку (1 Тимофія 4:1; Галатів 2:2; 2 Коринтян 12:7; 1 Солунян 2:13). Рішуче твердження Павла слугує гарним підсумком його претензій на натхненність його писань: «Якщо хто вважає себе за пророка або за духовного, нехай розуміє, що оце пишу я вам, бо **то – Господня заповідь**» (1 Коринтян 14:37). Це натхнення поширювалося як на його усні висловлювання, так і на його писання (2 Солунян 2:15; 3:6,14; пор. 1 Солунян 4:2, 15; Галатів 1:7–8). У 1 Тимофія 5:18 Павло наводить цитату з Луки 10:7 і називає її «Писанням». Отже, Євангелія від Луки вже була доступна та входила до канону натхненного Богом Святого Письма.

Неупереджена людина може легко побачити, що Біблія претендує на статус «натхненної», або такої, що була «**видихнута**» Самим Богом. Ця натхненність передбачала такий контроль з боку Бога, що навіть вибір слів авторами відбувався під Його впливом. Отже, Біблія є «словесно натхненою» Богом. Цей висновок зовсім не означає, що автори текстів просто писали «диктант». Навпаки, Біблія показує, що Бог пристосовував процес натхнення до індивідуального темпераменту, словникового запасу, рівня освіти та стилістичних особливостей кожного автора. Біблія є «непогрішимою» в тому сенсі, що вона не здатна обманювати чи вводити в оману, і тому є цілком достовірною та надійною. Поняття «абсолютне» натхнення означає, що таке натхнення поширюється на всі частини Святого Письма. Отже, Біблія є **повністю** натхненною.

Біблія також є «безпомилковою», тобто в ній немає помилок. Так, Бог використовував людей для написання книг Біблії, та при цьому дозволив їм залишити в них свій відбиток, але не зробивши жодної помилки, які схильні робити люди. Бог подбав про те, щоби слова, використані авторами-людьми, не містили помилок і неточностей, характерних для звичайних письменників. Цей вплив поширився навіть на питання науки, географії та історії. Біблія й справді є самим Словом Бога.

ПРИНЦИПИ РОЗУМІННЯ ВОЛІ БОЖОЇ В СТАРОМУ ЗАПОВІТІ

Однією з властивостей Бога є Його розумна природа. Бог за своєю суттю є логічним, раціональним і розумним. Він є Богом істини. Він створив людей за Своїм власним образом, що включає ту саму розумну природу. Бог створив людський розум для раціонального функціонування, і спілкування Бога з людством передбачає цю рису. Біблія була написана людською мовою і таким чином, щоб її передбачуване значення можна було правильно зрозуміти. Насправді в самій Біблії, починаючи зі Старого Заповіту, містяться принципи тлумачення, за допомогою яких можна зрозуміти передбачувані значення біблійних текстів.

У цьому розділі коротко викладено шість ключових принципів Старого Заповіту, які є необхідними для правильного розуміння Біблії. Багато біблійних уривків вимагають застосування цих простих, але необхідних принципів тлумачення, щоби зрозуміти значення, яке вкладав у них Бог.

Принцип 1: Абсолютну істину можна знайти

Абсолютна, об'єктивна істина існує і її можна пізнати. Людський розум може дійти пізнання цієї істини. У Старому Заповіті скрізь припускається, що люди можуть і повинні прийти до пізнання абсолютної істини. Соломон закликав: «Купи істину, а мудрості, настанов і розуму – не продавай» (Приповісті 23:23). І Ісая, і Єремія стверджували, що людей можна і потрібно навчати, щоби вони могли пізнати те, що потрібно знати (Ісаї 54:13; Єремії 31:34; пор. Івана 6:45; 7:17). Мойсей наголошував, що ізраїльтянам абсолютно необхідно навчати своїх дітей, як догоджати Богу (Второзаконня 6:1–9). Він також пояснив, що труднощі, з якими ізраїльтяни стикнулися в пустелі, повинні були «навчити [їх], що не самим хлібом житиме людина, але всім, що виходить з Господніх уст, житиме людина» (Второзаконня 8:3). Якщо все життя людини має керуватися словами, які походять від Бога, то люди здатні зрозуміти їх і те, що від них вимагається.

Далі Мойсей зазначив, що «скрите *належить* Господу, нашому Богу, а відкрите – нам та нашим синам навіки, щоб виконувати всі слова цього закону» (Второзаконня 29:28). Звичайно, є багато того, про що люди не можуть знати, що виходить за межі нашого розуміння (Римлян 11:33). Проте Бог відкрив нам певні істини, які ми цілком здатні осягнути, і Він очікує, щоб ми їх зрозуміли. Ці істини «належать» нам, тобто призначені для нас, і ми відповідатимемо за свою реакцію на них. На жаль, багато людей зосереджуються на речах, які неможливо повністю пізнати, нехтуючи тим, за що вони відповідатимуть у вічності. Не дивно, що Бог часто застерігав проти такої необізнаності, невігластва або опору знанням (Ісаї 1:3; 5:13; Єремії 9:6; Осії 4:6).

Соломон зауважив, що слова Божої мудрості «усі … прямі для проникливого і правдиві для тих, хто осягає знання» (Приповісті 8:9). Мудрість стверджує, що «ті, що мене шукають, знайдуть мене» (Приповісті 8:17). Чи могли Адам і Єва **знати**, чи їм дозволено їсти цей плід (Буття 3:1–3)? Чи міг Каїн **знати**, яка жертва до вподоби Богу (Буття 4:5)? Чи міг Мойсей **знати**, чи йому слід проговорити до скелі, чи вдарити по ній (Числа 20:8–11)? Ці приклади демонструють, що вічна проблема людства полягає не в його здатності пізнати Боже Слово, а у відсутності волі та бажання підкорятися йому. Багато інших уривків не залишають жодних сумнівів у тому, що Бог зробив усю істину доступною для людства й очікує, що кожна людина використає свої розумові здібності, щоби зрозуміти її.

Принцип 2: Потрібне логічне мислення

Оповідання Старого Заповіту також свідчить про те, що для пізнання Божої істини необхідно застосувати правильне міркування. Ісая передав народу Божі слова: «Ходіть же і посперечаємося» (1:18). Пізніше Бог сказав: «Нагадай Мені, і судитимемося разом. Говори, щоб ти оправдався» (43:26). У своєму прощальному зверненні до народу Самуїл проголосив: «Тепер станьте, і розсуджуватиму вас перед Господом» (1 Самуїла 12:7). Соломон наполягав на тому, що «хто першим викладає свою справу, той *здається* правим. Та заходить інший і перевіряє його» (Приповісті 18:17). Він також сказав: «Простодушний вірить усякому слову, а кмітливий зважає на свої кроки» (Приповісті 14:15). Ми повинні використовувати нашу дану Богом здатність до раціонального мислення, щоби міркувати чітко, точно й логічно в нашому трактуванні Святого Письма, а також у щоденних справах життя. Ці тексти Писання свідчать про те, що ми можемо і повинні дійти правильного розуміння Писання через належне застосування наших здібностей міркування.

Принцип 3: Потрібно докладати наполегливих зусиль

Для того щоби пізнати Божу волю, потрібно докладати значних зусиль. Ми повинні бути готові витрачати час і зусилля, щоб уважно, старанно та з молитвою досліджувати й аналізувати Боже Слово. Мойсей наголосив на цьому принципі у своїй промові до ізраїльтян на рівнинах Моаба, перш ніж вони мали увійти до землі ханаанської. Він зазначив, що це завдання вимагає постійної та послідовної уваги:

> Ці слова, які я сьогодні тобі заповідаю, перебуватимуть у твоєму серці. Повториш їх своїм синам, проказуватимеш їх, сидячи у своєму домі та йдучи дорогою, коли ти лягаєш та встаєш. Прив'яжеш їх, як знак, на своїй руці, й вони будуть пов'язкою між твоїми очима. Напишеш їх на одвірках свого дому та своїх воріт (Второзаконня 6:6–9).

Соломон говорив про уважність, необхідну для того, щоб залишатися вірним Богові: «Сину, дотримуйся настанов свого батька і не відкидай повчання своєї матері. Назавжди прикріпи їх до свого серця, повісь їх на свою шию. Коли ти підеш, вони тебе поведуть. Коли ти ляжеш, вони оберігатимуть тебе, а коли прокинешся, вони розмовлятимуть з тобою» (Приповісті 6:20–22). Разом з уважністю потрібно мати й сильне бажання шукати, пізнавати та здобувати істину, як описав це автор псалмів, який так прагнув Божих законів, що майже міг відчути їх на смак (Псалом 18:11). Її потрібно шукати більше, ніж чистого золота (Псалом 18:11; 118:127). Більшість людей просто занадто зайняті або не бажають докладати таких наполегливих зусиль. Життя пропонує занадто багато інших інтересів, які відволікають нас. Але в Біблії чітко сказано, що якщо ми хочемо пізнати Божу волю щодо нашого життя, то повинні докладати активних, рішучих, наполегливих зусиль для того щоби пізнати та викоти її.

Принцип 4: Остерігайтеся хибних тлумачень

Четвертий принцип, який міститься в Біблії, полягає в тому, що існують хибні тлумачення і ми здатні відрізнити правильне від неправильного. Фальшиві вчителі, які спотворюють Боже Слово та обманюють людей своїми неправильними тлумаченнями Писання, існують. Бог через Єремію застеріг свій народ: «Не слухайте слів пророків, які вам пророкують, вони обманюють вас видіннями свого серця, а не говорять від Господніх уст» (Єремії 23:16). Згадайте багатьох шахраїв і безпринципних людей, які протягом біблійної історії намагалися звести Божий народ з вірного шляху – від ворожбитів фараона (Вихід 7:11; 2 Тимофія 3:8) і пророків Баала за часів Ахаба та Єзабелі (1 Царів 18:19) до Цідекії (1 Царів 22:11,24) і Хананії (Єремії 28). Бог очікував, що люди розпізнають їхні шаради та помилкові ідеї та впізнають чисте Слово Боже.

Отже, зрозуміло, що Старий Заповіт застерігає від хибних тлумачень і спотворень Божого Слова. З точки зору Бога, з одного боку існує лише істина, а з іншого – різні відхилення від неї. Усі люди повинні розрізняти правду від омани та триматися істини. «До закону і до свідчення! Як вони не говоритимуть згідно з цим словом, в нього не буде світанку» (Ісаї 8:20).

Принцип 5: Залишайтеся у межах Писання

Біблія також навчає, що при тлумаченні Писання потрібно залишатися в контексті його письмового одкровення, нічого не додаючи і не віднімаючи від нього. Мойсей давно проголосив: «Не додавайте *нічого* до слова, яке я вам заповідаю, і не віднімайте *нічого* від нього, щоб дотримуватись заповідей Господа, вашого Бога, які я вам заповідаю» (Второзаконня 4:2; 12:32). Соломон сказав: «Кожне Боже слово очищене вогнем … Не додавай до Його слів *нічого*, аби Він тобі не докорив і ти не став неправдомовним» (Приповісті 30:5–6). Єремія також закликав: «Станьте на дорогах і розгляньте, і запитайте про вічні стежки, де дорога добра, і йдіть нею» (Єремії 6:16). Іншими словами, кожен несе відповідальність за визначення меж Божих заповідей і дотримання їх. Ці тексти Писання ясно показують, що Бог визначив параметри моральної, духовної та релігійної істини для людства, і Він очікує, що ми будемо дотримуватися Його заповідей у своїх думках і ділах.

У Старому Заповіті є багато прикладів того, як люди не дотримувалися вказівок, даних їм Богом. Каїн не був ані атеїстом, ані невірним. Насправді він був релігійною людиною, яка бажала брати участь у релігійному поклонінні. Його також можна похвалити за те, що він бажав поклонятися істинному Богу. І тим не менш, його невелике коригування особливостей поклоніння викликало невдоволення Бога (Буття 4:5; 1 Івана 3:12). Надаб і Абігу були потрібними людьми, які у потрібний час були в потрібному місці, з правильними кадильницями та правильними пахощами. Проте, вони використали сторонній вогонь, за що Бог знищив їх (Левіт 10:1–2). Цар Саул був двічі осуджений за свої свавільні дії (1 Самуїла 13:11–13; 15:19–24). Узза помер просто через те, що доторкнувся до Ковчега Заповіту, хоча його очевидним

мотивом було захистити Ковчег (2 Самуїла 6:7). Пізніше цар Давид виявив проблему, сказавши, що це сталося, «бо ми не шукали Його за судом» (1 Хронік 15:13). Попередні Божі вказівки з цього приводу не були дотримані належним чином.

Для того щоби залишатися в межах контексту Святого Письма потрібно правильно розуміти роль випадків його «мовчання». Непорозуміння виникає у двох випадках: (1) одні вважають, що якщо Біблія нічого не говорить про конкретну практику (і тому прямо її не засуджує), вони можуть вільно брати в ній участь; (2) інші вважають, що якщо в Біблії не згадується якийсь звичай або практика, то вони не можуть вільно дотримуватися цього звичаю або практики. Але жодна з цих точок зору не відображає позицію Писання адекватно.

У Біблії може прямо не згадуватися певний предмет, але дозволятися його використання. Наприклад, Ною було сказано побудувати ковчег, але не було надано всіх подробиць щодо того, як це зробити (Буття 6:14). Він був уповноважений виконати це завдання за допомогою різноманітних столярних інструментів. Отже, мовчання Бога з цього приводу було **дозвільним**. З іншого боку, Бог прямо не забороняв використовувати тополю, кедр чи ясен. Натомість Він чітко повелів використовувати дерево «ґофер». Отже, Боже мовчання у цьому випадку було **обмежувальним**.

Цей принцип ілюструють іще два приклади. Бог прямо не забороняв Надабу та Абігу використовувати будь-який інший вогонь, крім того, який Він вказав. Він просто сказав їм, який вогонь вони повинні використовувати. Використання будь-якого іншого вогню було **несанкціонованою** дією, тобто такою, яка не отримала попереднього схвалення Бога. У тексті сказано, що вони «принесли перед Господом сторонній вогонь, – **якого Він не велів їм *приносити***» (Левіт 10:1). Справа не в тому, що Бог сказав їм **не** робити цього, а в тому, що Він не сказав їм **робити** це.

Подібним чином, коли Бог надав Ісусу Навину вказівки щодо тактики, яку слід застосувати для завоювання Єрихону, вони звучали у **позитивному** ключі, тобто Він конкретно сказав, що вони мали робити. Він не сказав їм, чого вони **не повинні** були робити. Ці вказівки включали голосний крик усього народу, коли засурмить сурма (Ісуса Навина 6:3–5). Однак Ісус Навин, який, очевидно, розумів принцип перебування в межах Божих вказівок і концепцію обмежувального мовчання Писання, передав народові Божі повеління з такими додатковими роз'ясненнями: «А народові Ісус дав вказівку, наказуючи: Не кричіть, і хай зовсім не буде чути вашого голосу, а слово не вийде з ваших уст до дня, коли я оголошу вам: Кричіть! Тоді закричите!» (Ісуса Навина 6:10–11). Ісус Навин розумів, що Бог може щось заборонити – не тому, що Він прямо це заборонив, – а тому, що Він просто не санкціонував це робити. Завдяки старанному й чесному вивченню Писання ми також зможемо вирішити питання тлумачення та авторитету.

Принцип 6: Майте відкритий розум

Це підводить нас до шостого принципу розуміння Біблії. У нас має бути правильне мислення, правильне ставлення, щире бажання пізнати волю Бога та чесне серце, щоб прийняти істину, якими б складними не були її вимоги до нас. Соломон зазначив, що «слухає мудрий і примножує знання, а розумний … отримає пораду» (Приповісті 1:5). «Давай *поради* мудрому, і він стане ще мудрішим. Навчай праведного, і він примножуватиме знання» (Приповісті 9:9). Ці тексти ясно показують, що ми не можемо використовувати Святе Письмо, керуючись бажанням добитися свого чи довести свою точку зору. Натомість ми повинні прагнути дізнатися зі Святого Письма те, що Господь хотів до нас донести. Ми не маємо бути схожими на сучасників Єремії, які зухвало стверджували: «Не підемо!» і «Не послухаємо!» (6:16–17).

Звісно, це доволі стисле викладення принципів тлумачення Святого Письма, які є очевидними в Старому Заповіті, не має на меті бути вичерпним. Але воно показує, що Старий Заповіт містить у собі принципи, за допомогою яких можна встановити істину. Усі свідомі люди здатні піднятися над своїми упередженнями та припущеннями, щоби пізнати Божу істину, якщо вони щиро бажають цього. Просто не існує такого поняття, як «моя інтерпретація» або «ваша інтерпретація». Існує лише Божа інтерпретація та Боже значення, і через старанне й розумне

вивчення Біблії ми можемо знайти істину щодо будь-якої є життєво-важливої теми для нашого духовного благополуччя.

Замість того, щоб відкидати суперечливі погляди та позиції з різних питань і вважати релігійні розбіжності безнадійними, нерозв'язними та неактуальними, ми повинні зайнятися вивченням і дослідженням Божої Книги, свідомо утримуючись від неправильного тлумачення та використання Святого Письма. Якщо ми візьмемося за це завдання старанно й уважно, з чесним серцем, готовим сприйняти істину, ми можемо бути певні, що зможемо пізнати Божу волю. І Старий Заповіт є відповідним місцем для початку цього пошуку істини.

СПРАВЕДЛИВЕ ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ТАК ЗВАНИХ БІБЛІЙНИХ ПРОТИРІЧЬ

Упродовж століть люди намагалися виправдати своє неприйняття натхненності Біблії різними причинами. Дехто припускав, що Біблія не є натхненним Словом Божим, тому що в дитинстві їхні батьки казали їм, що це лише стародавній твір. Інші ніколи не читали Біблію і не досліджували жодних доказів її божественного походження. Обраний ними шлях невіри може бути, скоріше, результатом байдужості, ніж чогось іншого. Дехто відкинув Біблію, тому що більшість знайомих їм людей, які називають себе християнами, поводяться безбожно, чинять розбрат або лицемірять. Інші просто не мають бажання жити згідно з Божою волею і не хочуть, щоби Бог або хтось інший вказував їм, що робити. Ці люди відмовляються вірити в Бога, тому що в такому разі їм доведеться відмовитися від аморальних вчинків, які їм так до вподоби.

Можливо, у XXI столітті найчастіше згадуваною причиною, чому люди відкидають Богонатхненність Біблії, є припущення про існуючі в ній протиріччя. Стверджується, що автори біблійних книг допускали численні помилки у своїх творах, які часто суперечили або тому, що написав інший автор біблійних текстів, або якомусь відомому історичному, географічному чи науковому факту. За останні роки було опубліковано безліч книг і створено веб-сайтів, присвячених розголошенню так званих «біблійних протиріч». Передбачувані протиріччя перераховуються одне за одним і публікуються в Інтернеті або в друкованому вигляді сторінка за сторінкою.

Багато невіруючих стверджують, що саме «помилки» в Біблії є однією з головних причин, якщо не головною причиною, чому вони відкинули Біблію як Слово Боже. Кілька років тому один чоловік написав нашій редакції, згадуючи, чому він став невіруючим: «Поворотним моментом для мене, – писав він, – стало розуміння того, що Біблія не є безпомилковою». Деякий час тому з нами зв'язався інший чоловік, який назвав себе нехристиянином і зазначив, що «ці розбіжності в біблійних текстах є однією з найголовніших причин того, чому я все ще не є християнином».

Деякі введені в оману християни хибно стверджували, що непогрішність не є аспектом натхненності Святого Письма і тому обговорення цього питання шкодить справі Христа. Справа в тому (як добре відомо скептикам), що якщо автори книг Біблії припустилися помилок, суперечили оповіданням один одного, то в такому разі Біблія виникла в розумі людей, а не Бога (2 Петра 1:20–21). Але якщо хтось почав би стверджувати, що має одкровення від Бога, то перше, що хотів би знати будь-який чесний шукач правди, це те, чи було це «одкровення» фактично точним. Помилковість послання була би першим свідченням того, що воно було продуктом людського розуму, а не посланням з небес. З іншого боку, фактична точність – це перше, чого слід очікувати від будь-якого документа, який претендує на натхненність Богом (2 Тимофія 3:16).

Скептики стверджують, що якщо «натхненні» апостоли та пророки робили помилки у своїх писаннях, то вони не були «натхненними Богом» (2 Тимофія 3:16). Однак серйозною помилкою цих скептичних тверджень є сам висновок, що автори Біблії зробили якісь помилки. По правді кажучи, «протиріччя», які нібито існують у творах авторів книг Біблії, насправді є лише припущеннями чи хибними тлумаченнями біблійних текстів. Будь-хто, хто справді

намагається зрозуміти Біблію чи будь-який твір античності, повинен враховувати деякі основні принципи тлумачення, які дозволяють розумно трактувати той чи інший твір. Дотримуючись принципів справедливості, які нам би хотілося, щоби були застосовані до нас, при розгляді писань авторів біблійних книг, необхідно використовувати наступні правила тлумачення. Без таких принципів справедливе й чесне розуміння Святого Письма є неможливим.

Принципи вирішення так званих протиріч у Біблії

№1 Автори біблійних текстів вважаються невинними, поки не доведена їх вина

Уявіть собі, яким хаотичним було б життя, якби ми припускали, що всі слова та вчинки будь-якої людини були нечесними. Якби ми припускали, що все, що розповідали нам батьки, було брехнею, ми могли б випити отруту або передозувати рецептурні ліки, які, за їх словами, могли вбити нас. Якби ми припускали, що все, що ми дізналися про історію, було брехнею, ми б ніколи не змогли спиратися на досягнення минулих поколінь. Якби ми щодня керувалися припущенням, що кожна людина, з якою ми спілкуємося, постійно бреше нам, життя видавалося б практично неможливим.

Загалом люди розуміють важливість принципу «невинний, поки вину не доведено». Учитель не може правомірно вважати, що учень, який отримав високий бал за тест без попередньої підготовки до нього, списав. Можливо, він отримав всю потрібну для цього інформацію в іншому місці в інший час. Можливо, він достатньо добре засвоїв весь матеріал під час уроку, тож йому не довелося вчити його вдома. А можливо, йому просто «пощастило» і він правильно вгадав відповіді на ті питання, які не знав. Учитель не може правомірно покарати такого учня без доказів того, що він списував. Поліцейський не має права припускати, що оскільки вбивство було скоєно людиною в зелених кросівках, то перша людина в зелених кросівках, яку він побачить, і є вбивцею.

У нашому повсякденному житті ми зазвичай вважаємо, що людина каже **правду**, поки в нас не буде реальних **доказів** того, що вона нам збрехала. Якщо хтось телефонує до офісу компанії й секретарка повідомляє, що її начальник у відпустці, а лише через годину ця людина отримує електронний лист від цього начальника з детальним викладенням якоїсь службової справи, чи має вона право робити висновок, що секретарка збрехала? Зовсім ні. (Скільки людей працює під час відпустки?) Той начальник міг навіть бути в офісі з якоїсь причини, але все одно насправді бути у «відпустці». (Хто з нас не затримувався надовго на роботі навіть під час «відпустки»?) Припустімо, хтось питає вас, куди ви йдете, і ви відповідаєте: «Додому». Однак дорогою додому ви зупиняєтеся в продуктовому магазині. Якщо та сама людина, яка питала вас про це, побачить вас у продуктовому магазині, чи матиме вона рацію, зробивши висновок, що ви їй збрехали, адже, повертаючись додому, ви зайшли в магазин? Звісно ні! Справа в тому, що більшість розсудливих людей розуміють, що ми «невинні, доки нашу вину не доведено», і що хибні звинувачення заслуговують на осуд.

Оскільки ми надаємо людям перевагу сумніву, тобто дотримуємося презумпції їх невинності та загалом вважаємо, що вони кажуть правду, поки в нас не буде доказів протилежного, ми повинні застосовувати той самий принцип і до історичних книг або документів. Написане вважається правдою, доки не буде доведено протилежне. Чи є у нас докази того, що автор античного твору брехав або помилявся щодо якоїсь теми? Якщо ні, ми не повинні звинувачувати автора в неправдивості. Вільям Арндт правильно аргументував цей принцип:

> Найпершим припущенням завжди має бути те, що автор не суперечить сам собі. Це правило застосовується до творів світських авторів. Яких тільки зусиль не докладали редактори, щоби узгодити, здавалося б, суперечливі твердження в працях Платона! Принцип, яким вони керувалися, полягав у тому, що **не можна припускати наявності жодного протиріччя, поки не виявляться марними всі**

> **спроби дійти гармонії тексту**. Цей принцип відповідає вимогам справедливості. Тож нехай така ж завзята добра воля буде керувати нами у трактуванні складних уривків Біблії[16].

Текст книги слід вважати внутрішньо послідовним, доки не можна буде переконливо довести наявність внутрішніх протиріч. Цей підхід застосовувався протягом всієї літературної історії, і є досі прийнятним у більшості випадків. (Неможливо сподіватися на послідовний урок зі стародавньої історії, спираючись на праці Геродота, Фукідіда, Йосипа Флавія тощо, виходячи з припущення, що всі вони казали неправду). Шанований професор права Гарвардського університету XIX століття Саймон Грінліф розглянув цей принцип у своїй книзі «Свідчення євангелістів: Дослідження Євангелій за правилами доказів»:

> Норма муніципального права з цього питання відома і з однаковою силою застосовується до всіх стародавніх писань, чи то документальних, чи іншого характеру; і оскільки воно є першим за порядком у розгляді таких запитів, його можна, просто заради зручності, позначити нашим першим правилом: «Кожен очевидно давній документ, який надходить із належного сховища чи зберігання та не має явних слідів підробки, **закон вважає справжнім і покладає на протилежну сторону справу доведення протилежного**»[17].

Дійсно, логічно прийнятним способом підходу до визначення правдивості стародавніх писань є припущення про їх невинність, а не провину. Біблія, безсумнівно, заслуговує на таке ж ставлення.

№2 Можливостей буде достатньо

Якби одного разу ваш прискіпливий колега побачив, як ви дістаєте 20 гривень із корпоративної каси, чи мав би він право негайно повідомити всіх в офісі, що ви злодій? Єдине, що знає цей «обвинувач», це те, що ви взяли трохи готівки із каси на роботі. Він не знає, чи начальник дозволив вам взяти ті гроші. Він не знає, чи ви відшкодовували свої витрати на покупку, яку зробили для компанії за власні кошти. Він не знає про будь-яку попередню домовленість, яка у вас могла бути з головним менеджером щодо використання цих грошей дорогою на роботу наступного ранку, щоб купити смаколики для всіх співробітників офісу. Усе, що знає цей невгамовний колега, це те, що (1) ви йому не подобаєтеся і (2) ось «причина» для вашого звільнення.

Практично кожен, хто розглядає такий сценарій, швидко розуміє, наскільки неморальним було б робити такий поспішний висновок. Чому? Тому що існує багато можливих варіантів того, чому ви можете чесно й законно взяти ці 20 гривень із корпоративної каси. Без додаткової інформації та відповідних доказів законна можливість вашої невинності має передбачатися, поки вашу вину не буде доведено. Якщо особа чи історичний документ (наприклад, Біблія) повинні вважатися «невинними, доки їх вину не буде доведено», тоді без додаткових доказів буде достатньо будь-яких можливостей.

Припустимо, що відеозапис, на якому видно, як ви берете 20 гривень, став доступний через 50 років після вашої смерті, і в живих вже немає нікого, хто міг би так чи інакше підтвердити вашу невинність чи вину. Але оскільки власник відео хоче поквитатися з вашими онуками, він викладає відео в Інтернет і клеймить ваших онуків як нащадків злодія. Знову ж таки, жодна чесна і справедлива людина не подумає, що такий вчинок був правильним. Чому? Тому що, навіть не знаючи про обставини, пов'язані з тими 20 гривнями, вони би вважали, що могло існувати багато законних **можливих** причин, чому ви могли правомірно взяти ті гроші.

Оскільки апостоли, пророки й ті, кому вони спочатку адресувати свої писання, померли вже щонайменше 1900 років тому, то коли виникають питання щодо їх творів, очевидно неможливо запитати їх, що саме вони мали на увазі. І хоча нам би хотілося дізнатися, чому Матвій описав якусь подію так, а Лука інакше, ми вже ніколи не дізнаємося напевно. У такому разі є доречним питання: «Чи справді можливо, що обидва описи або твердження є правдивими?»

Наприклад, Матвій і Марк написали, що «розбійники» (у множині) насміхалися над Ісусом, коли Він був на хресті (Матвія 27:44; Марка 15:32). Однак Лука згадав, що «**один** із злочинців» лихословив Ісуса (Луки 23:39). Розповідь Луки очевидно відрізняється від розповідей Матвія та Марка, але чи обов'язково вони суперечать одна одній? Іншими словами, чи можуть усі ці твердження були правдивими?

Розглянемо дві реальні можливості існування розбіжностей щодо поведінки злочинців, розіп'ятих поряд з Ісусом. По-перше, цілком можливо, що спочатку обидва розбійники лихословили Христа, але потім один з них розкаявся. Почувши слова, які Ісус промовив з хреста й побачивши Його готовність прощати, один із розбійників міг визнати, що Ісус і справді був Месією. Скільки разів ми самі могли стверджувати щось, але через деякий час взяти свої слова назад, отримавши додаткову інформацію?

Друге можливе пояснення наявних відмінностей передбачає розуміння фігури мови, відомої як синекдоха. У словнику Merriam-Webster наведено таке визначення цього терміну: «фігура мови, за допомогою якої частина позначається як ціле (наприклад, *п'ятдесят вітрил* на позначення *п'ятдесяти кораблів*), ціле як частина (наприклад, *світ* на позначення *вищого світу*)… або матеріал для позначення того, що з нього зроблене (наприклад, *залізо* у розумінні *виробів з нього*)»[18] Подібно до того, як автори книг Біблії часто використовували фігури мови, такі як порівняння, метафори, сарказм і метонімія, вони також використовували синекдоху. Як видно з визначення, цю фігуру мови можна використовувати у різний спосіб[19]:

- Ціле може позначатися його частиною.
- Частина може позначатися як ціле.
- Час може позначатися його частиною.
- Множина може позначатися одниною.
- Однина може позначатися множиною.

Цілком можливо, що Матвій і Марк використовували множину на позначення однини у своїх розповідях про злочинців, які лихословили Христа на хресті. Щоб ви не думали, що це може бути поодиноким випадком, зверніть увагу на два інших місця в Святому Письмі, де використовується та сама форма синекдохи.

У Буття 8:4 сказано, що Ноїв ковчег зупинявся «на **горах** Араратських». Питання: чи ковчег зупинився на одній з гір Арарату, чи на всіх них одночасно? Хоча ковчег і був величезним судном, очевидно, що він зупинився на одній, а не на кількох горах Арарату.

У Буття 21:7 Сарра запитала: «Хто б сказав Авраамові … що Сарра грудьми годуватиме **дітей**? Адже я в його старості народила сина!». Кожен, хто добре знає Біблію, пам'ятає, що у Сарри була лише **одна** дитина. Проте в певних контекстах може використовуватись синекдоха, і людина вживатиме слово «діти», говорячи про одну дитину (як у випадку Сарри). Часто, коли мати звертається до своїх дітей, вона може сказати «хлопчики й **дівчатка**», навіть якщо у неї двоє синів і лише одна дочка. Просто звертатися до своїх дітей «хлопчики й **дівчинка**» звучить не так добре, як «хлопчики й **дівчатка**». Таким чином, вона може часто використовувати множину («дівчатка») на позначення однини («дівчинка»). Але в тому, як вона використовує цей вираз, **наголос робиться не на однині чи множині цих іменників, а на їх конкретних категоріях** («хлопчики» та «дівчатка»).

Цілком можливо, що Матвій і Марк також зосередилися на **категоріях** людей, від яких виходили глузування, а не на фактичній кількості людей у цих категоріях. Матвій згадує, як «ті, хто проходив» (27:39), воїни (27:27), книжники, старші та первосвященики (27:41) і «навіть розбійники» (27:44) насміхалися над Ісусом. Таким чином, насмішники Христа належали до різних класів людей, включаючи злочинців (хоча фактично лише один з них міг насміхатися над Ісусом).

Знову ж таки, при сумлінному читанні Біблії не потрібно знати точну відповідь на ймовірне протиріччя; потрібно лише надати одну чи декілька законних можливостей гармонізації текстів, щоби спростувати твердження про існування справжнього «протиріччя». Стосовно розбійників, які померли того дня з Ісусом, будь-який скептик не може заперечувати, що обидва попередні пояснення є правдоподібними відповідями на питання про те, чому Матвій і Марк писали про «розбійників», які лихословили Христа, а не про одного «розбійника».

Яке з цих можливих пояснень є правильним? За відсутності додаткової інформації однозначна відповідь, скоріше за все, неможлива. Однак обидві відповіді мають свої переваги. Будь-якої з них достатньо для відповіді на звинувачення в помилці. Понад століття тому авторитетний богослов і проповідник євангелія Дж. Макгарві так прокоментував це питання:

> Ми не зобов'язані доводити правдивість цієї гіпотези; а лише те, що це може бути правдою. Якщо це взагалі можливо, тоді можливо, що протиріччя не існує; якщо це ймовірно, то ймовірно, що протиріччя не існує... Звідси також випливає, що коли між двома авторами виникає видиме протиріччя, **перш ніж ми виголосимо одного або обох хибними, за принципом загальної справедливості нам слід вичерпати всю свою винахідливість у пошуках якогось імовірного припущення, на підставі якого вони обидва можуть казати правду**. Чим краща загальна репутація цих авторів, тим важливішим є цей обов'язок, щоб ми не клеймили як фальшивих тих, хто заслуговує на шанобливе ставлення до себе[20].

Тож, Біблія невинна, доки її вину не **доведено**. А жодна провина так і не була доведена. Навпаки, для всіх важких для розуміння уривків Святого Письма існують законні **можливі** пояснення.

№ 3 Контекст є критично важливим

Ефективне спілкування неможливе, якщо його учасники не враховують контекст, у якому робляться ті чи інші заяви. Що має на увазі мати, коли кричить своєму чоловікові-пожежному: «Наш син сьогодні запалює!», побачивши, як її син робить 30-очковий кидок у баскетбольному матчі? Звісно, вона не хоче, щоб її відважний чоловік вибіг на майданчик з вогнегасником, щоби «загасити» їхнього сина. Однак пізніше того ж вечора, коли син збирається смажити стейки на задньому дворі, мати може прокричати своєму чоловікові ті самі слова, побачивши, як він запалює гриль. Що вона зараз має га увазі? Ймовірно, у її чоловіка не виникне проблем швидко зрозуміти повідомлення, враховуючи контекст, у якому воно було зроблено.

У нашому повсякденному житті і християни, і скептики загалом розуміють важливість тлумачення висловлювань один одного в межах явно або неявно позначеного контексту. Проте, коли справа доходить до правильного та чесного тлумачення тверджень Святого Письма, критики Біблії (і, на жаль, навіть деякі віруючі) часто або ігнорують, або просто відкидають фактичний контекст, у якому знаходяться відповідні вірші. Розгляньмо, наприклад, перший абзац книги «Атеїстичний вступ до Нового Завіту: як Біблія підриває основні вчення християнства»:

> Для мене 34-й вірш 24-го розділу Євангелії від Матвія був дуже показовим. Він послужив доказом того, що християнство не може бути істинним. Кінець історії. Справа закрита. Це той вірш, де Ісус говорить своїм учням, що судний день настане ще до того, як помре покоління, до якого Він звертався, тобто деякі з них все ще будуть живі, коли сонце померкне, зорі поспадають з неба, а Ісус ітиме на хмарах небесних з великою силою і славою. Минуло майже 2000 років з тих пір, як те покоління пішло з життя, а сонце все ще світить, зірки все ще мерехтять на небі, а хмари не мають жодних небесних пасажирів, зі славою чи без. Для мене це вирішило проблему. Ісус помилявся. Тому Він не міг бути Богом, а був просто чоловіком, який проповідував те, у що вірив, і не більше заслуговував на нашу віру, ніж будь-хто інший[21].

Чи правий автор цієї цитати? Чи дійсно Ісус помилявся, коли передрік, що «не мине цей рід [Його покоління], як усе це збудеться»? За словами цього скептика, оскільки «Ісус говорить своїм учням, що судний день настане ще до того, як помре покоління, до якого Він звертався», і оскільки те покоління померло майже 2000 років тому, «сама Біблія не заслуговує на довіру», а Ісус «не міг бути Богом»[22].

Але насправді те, що, за твердженням автора, «довело» йому ненадійність Біблії та Ісуса, є просто неправильним тлумаченням тексту Святого Письма, а саме неврахуванням контексту тих слів Христа. Ісус **не** помилявся у Своєму твердженні, наведеному в Матвія 24:34: Його

покоління й дійсно не минуло до того, як стало свідком того, що Ісус передрік у Матвія 24:4–34. Але у цих віршах Ісус не передрік того, що **припускає** скептик. Цей скептик, як і багато інших вірять, що до вірша 34 Ісус описував події, які мали відбутися напередодні Судного дня при кінці світу. Однак справа в тому, що Ісус пророкував про майбутнє руйнування Єрусалиму в 70 році нашої ери, а не про останній суд. Дивіться також стор. 519.

Коли учні показували Ісусу будівлі храму (Матвія 24:1), Він сказав: «Чи не бачите все це? Запевняю вас: не залишиться тут каменя на камені, який не буде зруйнований» (24:2). Пізніше, коли Ісус був на Оливній горі, учні поставили Йому два запитання, починаючи з того, «коли це буде?» (24:3). І у віршах 4–34 Ісус відповів на це перше питання, показавши кілька ознак, які вказуватимуть на те, що наближалося знищення Єрусалиму та Храму Римом. [Примітка: «Падіння єврейської системи викладено в апокаліптичній номенклатурі, характерній для літератури Старого Заповіту, наприклад, коли пророки образно зображували повалення ворогів Єгови (пор. Ісаї 13:10–11; 34:2 і далі; Єзекіїла 32:7–8)»[23]]. Потім у віршах 35–51 (і в усьому 25-му розділі) Ісус відповів на останнє запитання учнів: «Яка ознака Твого приходу та кінця віку?» (Матвія 24:3). Підсумовуючи все вищесказане, в Матвія 24:4–34 Ісус передрік майбутнє зруйнування Єрусалиму в 70 році нашої ери, а в 24:35 – 25:46 Він прокоментував Своє майбутнє повернення та кінцевий суд над світом.

Як сумно, що стільки атеїстів і скептиків вважають, що змогли спростувати Біблію та християнство, хоча насправді вони просто проігнорували контекст цього уривка та перекрутили біблійний текст, щоби він означав те, чого Бог ніколи не задумував (див. 2 Петра 3:16). Той факт, що цей скептик висвітлює Матвія 24:34 як вірш, який раз і назавжди довів йому ненадійність Біблії, має дещо сказати нам про надзвичайну слабкість його аргументів проти християнства. По правді кажучи, при справедливому тлумаченні натхненних біблійних тверджень у їх контексті безліч протиріч просто зникне як ранковий туман, і щирі шукачі правди побачать Біблію такою, якою вона є насправді: безпомилковим Словом Божим.

№ 4 Розуміння справжньої суті протиріччя

Декого може здивувати, що хоча скептики й відомі частим використанням терміну «протиріччя» у своїх наполяганнях на тому, що автори Біблії припускалися помилок, християнські апологети готові обговорити ці «протиріччя» і, зокрема, те, що таке протиріччя насправді. Як і в будь-якій важливій дискусії, неможливо вести раціональний діалог про «протиріччя», спершу не визначивши й не зрозумівши значення цього терміну.

Закон протиріччя є одним із найголовніших принципів логіки. Насправді, великий грецький філософ IV століття до н.е. Аристотель у своїй відомій філософській праці «Метафізика» писав, що цей принцип є «найпевнішим принципом з усіх»[24]. Цього принципу «повинен дотримуватися кожен, хто розуміє все, що існує … і який повинен знати кожен, хто хоч що-небудь знає»[25]. Що таке закон протиріччя? Як зазначав Аристотель, «одна й та сама властивість не може одночасно належати і не належати одному і тому ж суб'єкту і в тому самому відношенні»[26]. Інакше кажучи, якщо те саме кажуть про наявність і не наявність чогось (1) щодо тієї самої особи, місця або предмета, (2) в той самий час і (3) в тому самому значенні (або відношенні), тоді існує справжнє протиріччя. Наприклад, неможливо, щоб одна й та сама склянка води була повністю порожньою і повністю повною одночасно і в однаковому сенсі. Однак, якщо одна з трьох вищезазначених змінних не відповідає дійсності або невідома, не можна логічно стверджувати, що суперечність існує. Чи можемо ми бути впевнені, що йдеться про ту саму склянку води в один і той же час і в тому самому сенсі? Якщо так, то існує протиріччя. Якщо ні, то ніякого протиріччя немає. Якщо змінні невідомі, тоді неможливо довести, що існує протиріччя, і застосовується принцип №1: автори книг Біблії невинні, поки не буде доведена їх вина.

Розглянемо закон протиріччя на прикладі двох різних тверджень: (1) «Рікі Сміт багатий» і (2) «Рікі Сміт бідний». Чи суперечать ці твердження одне одному? Багато хто був би схильний одразу ж сказати: «Звичайно». Однак, не знаючи напевно, що ці твердження характеризують одну й ту саму особу, ми не можемо обґрунтовано стверджувати, що вони суперечать одне одному. Можливо, перше твердження стосується багатого Рікі Сміта з Оклахоми, тоді як друге

твердження стосується іншого, бідного Рікі Сміта з Нью-Йорку. Порівнюючи два твердження, ми повинні переконатися, що вони стосуються тієї самої особи, місця чи речі.

Але якщо мова йде про того самого Рікі Сміта? Чи будуть тоді твердження «Рікі Сміт багатий» і «Рікі Сміт бідний» суперечливими? Не обов'язково. Можливо, йдеться про два різні періоди часу. Рікі Сміт міг бути надзвичайно бідним у дитинстві і навіть у ранньому юнацтві. Проте, зробивши успішну кар'єру у великій компанії за 20 років, у 40 років Рікі Сміт міг стати дуже багатим. Таким чином, якщо два твердження про Рікі стосуються двох різних періодів його життя, вони, звичайно, не будуть суперечити одне одному.

Більше того, цілком можливо, що той самий Рікі Сміт може бути і багатим і бідним навіть у той самий час, якщо терміни «багатий» і «бідний» вживаються в різних значеннях. Рікі Сміт міг бути мільярдером, але якщо він не християнин, він є духовно бідним. З іншого боку, Рікі Сміт міг бути бідним матеріально, але бути багатим «усяким духовним благословенням … у Христі» (Ефесян 1:3). («Хіба не обрав Бог бідних світу як багатих вірою?» (Якова 2:5). Якщо ці терміни не вживаються в однаковому значенні, тоді Рікі Сміт, безперечно, може бути і «багатим» і «бідним» одночасно.

Коли термін «протиріччя» буде чітко визначено та зрозуміло, як дослідники Біблії, так і скептики швидко побачать, що так звані «протиріччя» – це лише допустимі відмінності, які не обов'язково протирічать одне одному. (1) Можуть матися на увазі різні люди, місця та речі. (2) Можуть розглядатися різні періоди часу. (3) Слова та твердження можуть використовуватися в різних значеннях. Потрібно дотримуватися цих трьох принципів, розбираючись із різними так званими проблемами у Святому Письмі.

№5 Чи йдеться про ту саму людину, місце або річ?

Дії 12:2 та Дії 15:13

Згідно з написаним у Книзі Дії 12:1–2, «цар Ірод простягнув руки, щоби декому з Церкви заподіяти зло. Він убив мечем Якова, брата Івана». Однак лише через три розділи Лука пише, що Яків був живий і здоровий під час Єрусалимського собору (Дії 15:13 і далі) – події, яка відбулася через багато років після смерті Якова. То як написане і в 12-му, і в 15-му розділах Книги Дій може бути правильним? Як Яків міг бути і мертвим і живим водночас? Просте (і, сподіваємось, очевидне) пояснення полягає в тому, що в цих двох текстах йдеться про двох різних чоловіків, яких обох звали Яків. Яків, який був убитий царем Іродом, був апостолом, братом Івана (Дії 12:2), сина Зеведея (Матвія 4:21). А Яків, про якого йдеться у 15-му розділі Книги Дій, був братом Господа (Галатів 1:19; Матвія 13:55; Дії 12:17). У Новому Заповіті ім'я Яків зустрічається 42 рази, та стосується чотирьох різних чоловіків – двох згаданих вище, а також Якова, сина Алфея (Луки 6:15) та Якова, батька Юди (Луки 6:16). Як і стосовно будь-якої іншої особи у Святому Письмі, слід уважно з'ясовувати, кого саме стосується конкретний текст.

Матвія 23:35 та 2 Хронік 24:20

Приклад з Яковом з Книги Дії є досить елементарним. Але в інших місцях Святого Письма посилання на конкретну особу може бути менш явним і, швидше за все, підпадати під критику. Наприклад, у Матвія 23:35 Ісус говорив про те, що євреї вбили «Захарію, сина Варахіїного… між храмом і жертовником». Скептики стверджували, що цей Захарій був сином Єгояди, про якого згадано у 2 Хронік 24:20. Проте справа в тому, що неможливо довести, що Ісус мав на увазі саме «Захарію, сина Єгояди» (2 Хронік 24:20), докоряючи фарисеям у Матвія 23:35. Розумно буде стверджувати, що Ісус мав на увазі одного з принаймні трьох різних людей, які мали таке ж ім'я.

По-перше, Ісус міг мати на увазі Захарію, одного з «малих» пророків, який проповідував за днів Ездри (Ездри 5:1), приблизно через 400 років після Захарії, сина Єгояди. Насправді, Захарія, малий пророк, названий «сином Берехії (у Септуагінті пишеться Варахія), сина Іддо» (Захарії 1:1; пор. Езри 5:1; 6:14). Хоча автори книг Старого Заповіту не написали про його смерть, Ісус, Син Божий, міг знати, як він помер, і це також могло бути відомо через єврейське передання. [Примітка: Треба пам'ятати, що Старий Заповіт – не єдине джерело інформації для

текстів Нового Заповіту щодо того, що відбувалося від створення світу до приходу Христа. Автори новозавітних книг були натхнені Богом (пор. 2 Петра 3:16; 1 Коринтян 14:37; Івана 16:13). Звідки Павло знав, що «**Янній** і **Ямврій** протиставилися Мойсеєві» (2 Тимофія 3:8), коли імена ворожбитів фараона не згадуються в Старому Заповіті? Звідки Юда знав, що архангел Михаїл і диявол «сперечалися про тіло Мойсея» (Юди 9), коли жоден старозавітний автор не згадує про таку подію? Павло та Юда або знали про ці факти з єврейського передання та записали їх під Божим натхненням, або Бог чудесним чином відкрив їм цю інформацію. Так само в Матвія 23:35 Ісус міг просто мати на увазі смерть одного з останніх старозавітних пророків, яка не була записана в Старому Заповіті, але була відома Богу і, можливо, зберіглася в єврейських переданнях].

По-друге, хоча багато хто **припускає**, що Ісус мав на увазі старозавітного мученика на ім'я Захарія, уважніший розгляд промови Ісуса може виявити дещо інше. Він дорікнув фарисеям, кажучи:

> Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, бо будуєте гробниці пророкам і прикрашаєте пам'ятники праведникам, і кажете: Коли б ми жили в дні наших батьків, то не були б їхніми спільниками в *пролитті* крові пророків! Отак свідчите самі собі, що ви є синами тих, хто вбивав пророків. Тож виповніть міру *беззаконня* ваших батьків. Змії, породдя гадюче! Як втечете від суду геєни? Тому Я посилаю до вас пророків, мудреців та книжників; з них *деяких* **уб'єте і розіпнете**, а *деяких* **будете бичувати** у ваших синагогах і гнати з міста до міста, щоб упала на вас уся кров праведників, пролита на землі: від крові праведного Авеля до крові Захарії, сина Варахіїного, **якого вбили ви** між храмом і жертовником. Запевняю вас: це все прийде на цей рід (Матвія 23:29–36).

Зверніть увагу, що Ісус звертався до своїх ворогів у першому столітті, кажучи їм, що це вони «вбили» Захарію, сина Варахії (Матвія 23:35). Пряме прочитання цього уривка, без припущення, що Захарія був одним із понад двох десятків осіб із таким ім'ям у Старому Заповіті, може означати, що **фарисеї самі** вбили праведного чоловіка на ім'я Захарій близько 30 року нашої ери.

По-третє, беручи до уваги той факт, що Божі промовці час від часу говорили про майбутні події так, ніби вони вже відбулися (широко відомий як «пророче досконале»; див. Ісаї 53; 21:1–10), можливо (хоча й малоймовірно), що Ісус говорив про смерть майбутнього Захарії. Згідно з писаннями Йосипа Флавія, приблизно через 35 років після смерті Ісуса двоє зилотів убили Захарію, сина Баруха, посеред храму просто за те, що він був багатим, ненавидів нечестя і любив свободу[27].

Якою б не була відповідь на запитання «Якого Захарію мав на увазі Ісус?», одне поза всяким сумнівом: у скептиків немає ані крихти доказів того, що текст із Матвія 23:35 є ненатхненним і помилковим. Цілком можливо, що Ісус мав на увазі зовсім іншого Захарію, ніж той, про якого згадується в 2 Хронік 24:20. І, за принципом закону протиріччя, якщо не можна довести, що в двох окремих твердженнях мається на увазі одна й та сама особа, несправедливо та нерозумно стверджувати про наявність протиріччя.

№ 6 Чи йдеться про той самий проміжок часу?

Буття 1:31 та Буття 6:6

Багато скептиків стверджують, що між Буття 1:31 і Буття 6:6 існує протиріччя. Оскільки в Буття 1:31 сказано: «І поглянув Бог на все, що створив, – і ось воно дуже добре», а в Буття 6:6 написано, що «смуток охопив Господа, що створив людину на землі, і сповнилося болем серце Його», то кажуть, що Біблія суперечлива і не заслуговує на довіру, адже Господь не міг бути одночасно і задоволеним, і незадоволеним своїм творінням. Проте справа в тому, що Бог цілком логічно міг бути як задоволеним, так і незадоволеним Своїм творінням, **якщо ці твердження стосуються двох різних періодів часу**. Кожен, хто вивчає Біблію, знає, що хоча тексти з Буття 1:31 і 6:6 розділяють лише чотири повні розділи, хронологічно їх розділяє понад тисяча років. «На початку» Бог був задоволений Своїм творінням, а кілька сотень років потому, після того, як

«Господь побачив, що дуже велика розбещеність людей на землі, і всі бажання їхнього серця повсякчасно спрямовані тільки на зло» (Буття 6:5), «смуток охопив Господа, що створив людину на землі, і сповнилося болем Його серце» (6:6). Досить показово, що таке просте пояснення, очевидно, не спадало на думку багатьом скептикам.

Матвія 27:5 та Дії 1:18

Протягом багатьох років опис смерті Юди Іскаріота був одним із найпопулярніших уявних біблійних протиріч, на який посилалися критики непогрішності Біблії. Складається враження, ніби кожна скептична книга чи веб-сайт, які ставлять під сумнів істинність Біблії, вказують на твердження про смерть Юди як на один з найбільш очевидних прикладів непослідовності у Святому Письмі. Матвій записав, що Юда «пішов і повісився» після того, як зрадив Ісуса за 30 срібняків (27:5), у той час як Лука записав, що він «впав сторчма головою, розпоров живіт, і випали всі його нутрощі» (Дії 1:18).). Оскільки Матвій згадує лише про повішення Юди, тоді як Лука згадує про те, що Юда впав сторчма головою і розпоров живіт, очевидно «явне» протиріччя.

Відмінності між цими двома описами легко (і логічно) пояснити, якщо врахувати, що Матвій і Лука могли просто посилатися на два різні проміжки часу. Матвій записав **начальну** подію – повішення Юди, тоді як Лука записав те, що сталося **через деякий час** (ймовірно, через кілька днів). Невдовзі після того, як Юда позбавив себе життя, його тіло почало розкладатися. Якщо мертве тіло залишити і не намагатися зберегти, бактерії незабаром починають руйнувати різні тканини тіла. В результаті в організмі виділяються гази, які, в свою чергу, призводять до набряку тіла. З огляду на такий процес розкладання, неважко уявити, що тіло Юди, яке, можливо, розбухало вже протягом кількох днів, могло впасти (звідки б воно не висіло) і легко «розпоротися», вдарившись об землю. Згідно висновку про Юду, який робить Уейн Джексон у своєму чудовому коментарі до Книги Дій, «використані слова не передбачають конфлікту інформації. Або він повісився на дуже високому місці й мотузка могла обірватися; або ніхто не знімав його тіло протягом деякого часу, і зрештою воно впало під власною вагою, і труп, що розкладався, розпався»[28]. Знов-таки, описи в Матвія 27:5 та Дії 1:18 не протирічать одне дному, тому що в них, швидше за все, не мається на увазі той самий час. Звичайно, скептики не можуть довести, що в цих текстах йдеться про той самий час, і тому звинувачення в протиріччі є необґрунтованими і безвідповідальними.

№ 7 Чи слова та вислови використано в тому самому сенсі?

Матвія 27:5–7 та Дії 1:18

Опис смерті Юди – не єдина проблема, яка виникає у скептиків із текстом Дії 1:18. Оскільки у Матвія 27:5–7 зазначено, що **первосвященики** використали гроші, які Юда отримав за свою зраду, а потім кинув на підлогу Храму, щоб купити поле гончаря, критики стверджують, що існує протиріччя, оскільки в Дії 1:18 зазначено, що то Юда купив поле за криваві гроші. Цілком зрозуміло, що Юда не міг купити те поле, тому що він повернув 30 срібняків священикам перед тим, як повіситися. Таким чином, казати, що Юда купив поле гончаря, нібито суперечить фактам.

Якщо буде неправильно стверджувати, що батько купив машину для свого сина, тоді як фактично це син купив машину за батькові гроші, тоді твердження в Дії 1:18 і Матвія 27:5–7 можуть суперечити одне одному. Якщо вважати оманливим твердження, що роботодавець купив їжу для свого персоналу, хоча насправді це один із працівників передав гроші офіціанту, тоді події, описані в Дії 1:18, можна вважати вигаданими. Однак чесні й розумні люди не дійдуть таких висновків, оскільки більшість людей визнає істинність загальновідомого принципу: «той, хто діє через посередництво іншого, за законом вважається таким, хто робить це сам»[29], який базується на латинській сентенції «Qui facit per alium, facit per se».

У Дії 1:18 не потрібно доходити висновку, що Юда **особисто** купив поле гончаря. Радше, як видно з усього Святого Письма, Лука просто зазначив, що Юда забезпечив **засоби** для придбання того поля. (Пам’ятайте, що вимога доведення цього стосується того, хто заявляє про

протиріччя, вважаючи, що Лука не міг вживати термін «здобув» у цьому значенні, а такий реальний доказ неможливо надати). Автори книг Біблії часто писали про те, що якась людина щось зробила, коли насправді вона просто надала засоби для виконання цієї справи. Наприклад, Мойсей записав, як Йосиф говорив про те, що його брати продали його **до Єгипту** (Буття 45:4–5; пор. Дії 7:9), тоді як насправді вони продали його **ізмаїльтянам**, які потім продали його до Єгипту. Іван написав, що «фарисеї почули, що Він збирає та хрестить більше учнів, ніж Іван [хреститель] – (**хоч Сам Ісус не хрестив, а лише Його учні**)» (Івана 4:1–3). Тож, незалежно від того, чи хтось каже, що Юда «здобув місце ціною неправди» (Дії 1:18), або що первосвященики «купили за них поле гончаря» (Матвія 27:7), він каже те саме, тільки у різний спосіб.

Матвія 23:35 та 2 Хронік 24:20

Розглядаючи різні аспекти використання слів і висловів натхненними авторами Писання, доцільно повернутися до тверджень у Матвія 23:35 і 2 Хронік 24:20. Припустимо, що коли Ісус згадав «Захарію, сина Варахіїного» (Матвія 23:35), Він **мав** на увазі саме Захарію («сина Єгояди») з 2 Хронік 24:20. Таке трактування все одно не обов'язково буде протиріччям принаймні з двох причин. По-перше, цілком могло бути, що Варахія та Єгояда могли бути іменами однієї й тієї самої людини, адже у давні часи люди часто мали кілька імен. Тесть Мойсея був відомий як Реуїл і як Їтро (Вихід 2:18; 3:1). Ґідеон отримав ім'я Єруббаал після того, як зруйнував жертовник Баала (Суддів 6:32; 7:1; 8:29,35). Батько царя Йотама називається як Азарія (2 Царів 15:7), так і Уззія (15:32). Імена різні, але вони належать одній особі (пор. 2 Хронік 26:1–23; Ісаї 1:1). Апостола Петра іноді називають Петром, Симоном, Симоном Петром і Кифою (Матвія 14:28; 16:16; 17:25; Івана 1:42; 1 Коринтян 1:12). Протягом століть люди мали по кілька імен. У наш час також можна згадати кількох людей, яких називають різними іменами. То чи можливо, що Єгояда також був відомий як Варахія? Звичайно! Дивно, чому критики Біблії такі впевнені, що Ісус зробив помилку, коли навіть вони самі звикли називати інших людей різними іменами.

Можливо також, що Єгояда був дідом Захарії, а Варахія – його батьком. Термін «син» у Святому Письмі вживається в кількох значеннях. Крім використання цього слова для позначення сина внаслідок народження, автори книг Біблії використовували його для позначення (1) зятя (1 Самуїла 24:16; пор. 18:27), (2) онука (Буття 29:5), (3) нащадка (Матвія 1:1), (4) сина внаслідок створення, як у випадку Адама (Луки 3:38), (5) сина за освітою (тобто учня, 1 Самуїла 3:6) тощо. Прочитавши Буття 29:5 можна подумати, що Лаван був сином Нахора, але він насправді був його онуком (Буття 24:24, 29; пор. 22:20–24). Мефібошет названий «сином Саула» в 2 Самуїла 19:24, хоча насправді він був «сином Йонатана, сина Саула» (2 Самуїла 9:6; 4:4). Хоча фактично Мефібошет був онуком Саула, Святе Письмо одного разу називає його просто «сином Саула». Це лише два приклади використання терміну «син» на позначення онука в Біблії. Можна лише гадати, скільки разів термін «син» вживається в такому значенні у Святому Письмі, але, на відміну від прикладів з Лаваном і Мефібошетом, **не** пояснювати, що маються на увазі онуки. Дійсно, Захарія, син Єгояди, може бути одним із таких прикладів.

Справа в тому, що існує кілька логічних можливих пояснень того, чому Ісус назвав Захарію «сином Варахії», і будь-яка з цих можливостей виправдано розвіює необґрунтовані звинувачення в протиріччі. Лише тому, що ми можемо не знати напевно, ким був той Захарія, про якого казав Ісус, це не означає, що ми маємо право називати Ісуса та авторів біблійних текстів ненатхненними.

№ 8 Додатковий матеріал не обов'язково суперечливий

Одне з правил тлумачення текстів, яким найчастіше нехтують критики Біблії, полягає в тому, що додаткова інформація не обов'язково є суперечливою. Коли один автор біблійного тексту надає більше деталей стосовно певної теми, порівняно з іншим, неправильно вважати, що один із цих авторів помиляється. Коли один сучасний журналіст пише про чоловіка на узбіччі дороги, який ледь не помер під час серйозної аварії, тоді як інший журналіст пише про те, як у тій аварії постраждав той самий чоловік **і** його дружина (яка стояла поряд із ним), це не означає, що перший журналіст заперечував існування дружини. З якихось власних причин, невідомих

його читачам, перший журналіст вирішив зосередитися лише на одному з тих, хто вижив у тій аварії.

Припустимо, ви почули, як один спортсмен сказав, що під час гри в баскетбол ще в середній школі в 2012 році він ушкодив **ліве** коліно. Але пізніше, ви почули, як він розповідав про ту гру і сказав, що ушкодив **праве** коліно. Чи є ці твердження суперечливими? Чи варто вважати, що чоловік бреше? Зовсім ні. Чому? Тому що він міг пошкодити і ліве, і праве коліно того самого року. (Таке трапляється з багатьма людьми). Додавання або виключення інформації не означає, що два твердження суперечать одне одному; вони цілком можуть **доповнювати** одне одного. Безліч разів у Святому Письмі, а особливо в євангельських оповіданнях, надається додаткова інформація, яку критики не можуть виправдано довести як суперечливу.

Івана 19:38–40

Подумайте про те, як Матвій, Марко та Лука писали про те, як чоловік на ім'я **Йосиф** узяв тіло Ісуса після Його розп'яття, «обгорнув полотном і поклав у висічену гробницю» (Луки 23:53; пор. Матвія 27:59–60; Марка 15:46). Однак апостол Іван зауважив, що Йосифу насправді допомагали поховати Ісуса. Він писав: «Після цього Йосиф з Ариматеї … взяв Його тіло. Прибув **також і Никодим**, який раніше приходив вночі до Нього, несучи суміш смирни з алое, близько ста літрів. Отже, **вони** взяли тіло Ісуса та обгорнули його полотном з пахощами, – згідно зі звичаєм поховання в юдеїв» (19:38–40). Чи є ці розповіді про поховання Ісуса суперечливими? Зовсім ні. Цей випадок просто є прикладом надання додаткової інформації одним із авторів біблійних текстів. Якби Матвій, Марк і Лука стверджували, що Йосиф був **єдиною** особою, причетною до поховання Ісуса, тоді виникло б протиріччя. Але в нашому випадку Іван просто доповнив розповіді інших, повідомивши додаткові факти цієї історії.

Івана 18:40

Коли Марк і Лука записали, як євреї звернулися до Пилата з проханням звільнити Варавву, вони обоє назвали його вбивцею (Марка 15:7; Луки 23:18–19; Дії 3:14). Проте, коли Іван писав про Варавву, він не став посилатися на його минулі вбивства і просто зазначив, що «Варавва ж був розбійником» (Івана 18:40). Чи можливо, що Варавва був і вбивцею, і розбійником? Звичайно. У скількох в'язницях у всьому світі сьогодні знаходяться злочинці, які скоїли як вбивства, так і розбій?

Івана 20:1

Серед текстів Святого Письма під найбільшу критику підпадають ті, які містять свідчення про воскресіння Христа. Чи важливо було апостолу Івану в розповіді про воскресіння згадати кожну жінку, яка приходила до гробу Ісуса вранці Його воскресіння, чи він міг згадати стільки жінок, скільки хотів (Івана 20:1; пор. Матвія 28:1; Луки 24:1)? Якщо того недільного ранку Марія Магдалина була біля гробу, і Іван записав, що вона була там, при цьому не заперечуючи, що там були також інші жінки (яких згадують Матвій, Марко та Лука), чи міг його опис подій бути правдивим? Звичайно. Між євангельськими оповіданнями існують розбіжності, але ніхто не може довести, що вони суперечать одне одному. Подібно до того, як людина може сказати: «Я пішов у парк з Біллом, Бобом і Томом», він також може чесно сказати: «Я пішов у парк з Біллом і Бетті». Ці твердження не є суперечливими. Одне лише доповнює інше. Просто за одних умов людина може згадати Білла та Бетті (наприклад, під час богослужіння, де церква знає цю подружню пару), а за інших (в офісі, де відомі лише чоловіки) вона може просто згадати чоловіків.

Можливо, автори книг Біблії сформулювали свої свідчення не зовсім так, як декому хотілося б, але такі особисті (або культурні) уподобання не скасовують важливість їхніх творів. У всіх євангельських оповіданнях твердження одних авторів часто доповнюються додатковими свідченнями інших. І по-правді, такого доповнення слід очікувати від натхненних, **незалежних** авторів, які не повинні були брати участь у змові, щоби точно передати Добру Звістку Ісуса

Христа. Якщо визнати, що такі доповнення не можна вважати протиріччями, багато так званих «біблійних протиріч» легко (і логічно!) буде пояснити.

ВИСНОВОК

Іноді твердження відрізняються, тому що вони суперечливі. Справа в тому, що ніщо не може одночасно стосуватися і не стосуватися тієї самої людини, місця або речі в той самий час і в тому самому сенсі. У той же час відмінності не обов'язково означають, що різні твердження не збігаються. Насправді безвідповідально і нерозумно вважати суперечливими логічно пояснені відмінності.

Зазвичай люди розуміють, що в різних розповідях може бути багато розбіжностей, і при цьому не потрібно вдаватися до звинувачень у розбіжностях. Однак, коли мова йде про Біблію, багато людей не зважають на доводи розуму і справедливості. В їх розумінні різні оповідання **мають** бути «суперечливими». Різні формулювання, вживані різними авторами, **мають** означати, що хтось із них «неправий». Хоча такі голослівні твердження, які неможливо довести, майже в усіх інших сферах життя швидко викриваються як безпідставні звинувачення, коли справа доходить до Біблії, такі відмінності часто сприймаються як розбіжності.

Насправді такого різного, але водночас правдивого викладення подій у Святому Письмі й потрібно очікувати від книги, яка складається з 66 менших книг, написаних приблизно 40 різними авторами з різною метою для різних людей, які жили в різний час і в різних місцях. Крім того, розбіжності в Святому Письмі носять той самий характер, що й виправдані розбіжності, які ми очікуємо від розповідей одне одного і в наш час.

Справа в тому, що якщо апостоли і пророки писали незалежно один від одного, то відмінностей в їх писаннях слід очікувати. Однак ці відмінності не є доведеними протиріччями – хіба що в умах тих, хто відкидає принципи закону протиріччя та інші фундаментальні принципи, які тут обговорюються.

ЩО ТАКЕ АПОЛОГЕТИКА?

Припустимо, християнин підходить до якоїсь людини та каже їй, що Ісус Христос любить її та помер, щоби вона могла отримати прощення своїх гріхів. Вірянин пояснює, що всі повинні коритися Ісусу, тому що Він є Сином Божим. Ця людина хоче знати, як можна про це дізнатися. У відповідь християнин каже, що цю істину проголошує Біблія, натхненне Слово Боже. Тоді людина захоче дізнатися про дві речі: (1) як можна довести, що Бог існує? і (2) як можна довести, що Біблія є Його Словом? Вона не намагається сперечатися чи опиратися; їй просто потрібні вагомі докази, які виправдали б повну зміну її життя, про яку йде мова.

Тепер уже християнин зобов'язаний представити вагомі, раціональні аргументи, які підтверджують його твердження. Він повинен захищати свої пропозиції. Християнин тепер призначений **захистити** євангеліє.

Термін «апологетика» походить від грецького слова *апологія*, що означає «захищати» або «захищатися». Таким чином, апологетика – це галузь знань, спрямованих на захист чогось. У світі існує стільки різних видів апологетики, скільки й вірувань: є атеїстична апологетика, індуїстська апологетика, буддійська апологетика, християнська апологетика тощо. Однак, як правило, коли мова йде про цю галузь знань, більшість людей асоціюють її з **християнською** апологетикою. Тому впродовж цієї дискусії, використовуючи цей термін, ми будемо мати на увазі саме християнську апологетику.

Історично існувала різниця між основними християнськими творами та апологетичним матеріалом. Останній стосується переважно християнських свідчень і причин, які підтверджують християнську віру. Апологетика майже не заглиблюється в сфери практичного

християнського життя або релігійних думок і писань. Найчастіше з апологетикою асоціюються такі напрями дослідження:

- Існування Бога
- Богонатхненність Біблії
- Божественність Христа
- Творіння на противагу еволюції
- Християнство на противагу фальшивим релігіям
- Справжнє християнство на противагу його викривленим формам

Апостол Петро вдався до апологетики, коли посилався на порожню гробницю в день П'ятидесятниці. Апостол Павло використовував апологетику, коли цитував твори поетів-стоїків, щоб надати афінянам докази існування Бога. Христос використовував апологетику, коли посилався на римську монету, щоб довести, що євреї повинні платити податки. Отже, ми бачимо, що поняття апологетика передбачає розумне відстоювання своєї позиції за допомогою енергійних аргументів і не містить жодного натяку на виправдовування через прикрість або сором. Насправді, Павло сказав у 2 Коринтян 10:4–5: «Бо зброя нашої боротьби не тілесна, а сильна завдяки Богові, щоби знищити твердині; ми **руйнуємо задуми** та всяку гордість, що повстає проти Божого пізнання; ми підпорядковуємо кожний задум на послух Христові». Апологетика рішуче захищає істину, спростовуючи аргументи, які підносяться над Божим Словом.

То які засоби може використати апологетика, щоби «зруйнувати» хибні аргументи? Їх перелік нескінченний. Будь-яка наука – від філософії до зоології – може бути покликана на допомогу апологетиці. Подібно до того, як Петро використовував фізичний доказ порожньої гробниці, Павло використовував сучасну літературу, а Ісус використовував напис на монеті, сучасні апологети можуть використовувати археологію, літературу, науку, мораль, технології та незліченну кількість інших аспектів людського життя, щоб захистити християнство. Маленька дитина, поспостерігавши за працею мурах, може засвідчити мудрість Приповістей Соломона. Астрофізик, виходячи з другого закону термодинаміки, може стверджувати, що світ не буде існувати вічно. Археолог може знайти стародавній напис про народ, відомий як хети, і стверджувати, що Біблія містить точну інформацію про це плем'я людей. Професор літератури може прочитати стародавню поезію і переконатися, що людство завжди бажало поклонятися Творцеві, Який є безмежно вищим за нього. З високих гір до глибин океанів можна черпати факти, які поповнюють арсенал апологетики.

Однак механізм апологетики може працювати лише на паливі розуму, оскільки без нього апологетика не має надійної основи. Словник Merriam-Webster визначає розум як «силу розуміння, здатності робити висновки або мислити, особливо у впорядкований, раціональний спосіб». У Діях 26:24–25 Павло протиставив розум божевіллю: «Коли він отак захищався, Фест гучним голосом сказав: Безумствуєш ти, Павле! Велика вченість приводить тебе до божевілля! Я не божевільний, високоповажний Фесте, – сказав Павло, – а звіщаю правдиві й розумні слова». Бог і Його промовці завжди говорили раціональні, розумні істини. Бог використовував раціональну аргументацію, щоби через пророка Ісаю переконати людей в їхніх гріхах: «Ходіть же і посперечаємося, – говорить Господь, – і якщо ваші гріхи будуть, як кармазин, будуть вибілені, як сніг» (Ісаї 1:18). Самуїл сказав ізраїльтянам під час коронації Саула: «Тепер станьте, і розсуджуватиму вас перед Господом за усю Господню справедливість, яку вчинив між вами і між вашими батьками» (1 Самуїла 12:7). Від початку часів Бог представляв людині факти, а потім дозволяв їй використовувати розум, щоби дійти правильних висновків. Так, в Римлян 1:20 написано: «Тож Його невидиме – Його вічна сила і Божественність – від створення світу через творіння стає **зрозумілим**…». Розумне міркування передбачає усунення всіх суперечливих і хибних аргументів, залишаючи лише ті факти, які є послідовними та правильними.

У своїй основі християнство ґрунтується на фактах, які можна історично перевірити. Біблія не є джерелом мудрих висловлювань, про які можна судити на підставі їх власних заслуг. Без встановлення істинності фактів, що стосуються життя, смерті та воскресіння Ісуса, Слово Боже, яким ми його знаємо, навіть попри всю свою здорову мудрість і практичний провід, буде лише релігійною книгою, сповненою корисних банальностей. Використовуючи послідовні та

достовірні історичні факти, апологетика вибудовує свій захист, апелюючи до здатності людини до розумного і логічного міркування. Бог ніколи не бажав, щоби люди сліпо приймали на віру будь-які нерозумні пропозиції. Він не хоче, щоб ми були «малими дітьми, які носяться хвилями і захоплюються всяким вітром вчення, людською підступністю, лукавством, що вводить в оману» (Ефесян 4:14). Навпаки, Він вимагає, щоб ми «усе досліджували і доброго держалися» (1 Солунян 5:21). Апологетика може пом'якшити серця лише тих, хто погоджується бути чесними із самими собою та розумно й неупереджено досліджувати наявні докази.

КОСМОЛОГІЧНИЙ АРГУМЕНТ ІСНУВАННЯ БОГА

Формулювання так званого космологічного аргументу існування Бога, як правило, приписують відомому філософу Середньовіччя Фомі Аквінському, хоча Біблія описала суть цього аргументу за сотні років до того, як про нього почали говорити (Євреїв 3:4). Суть цього аргументу зводиться до того, що космос існує і мав звідкись узятися. Він не міг сам себе створити. У природі ніщо не виникає з нічого, що підтверджує Перший закон термодинаміки (див. коментарі до Буття 2:1–2).

Розумна людина схильна робити висновки, які підтверджуються доказами[30]. Докази з царства природи вказують на те, що кожен матеріальний наслідок повинен мати адекватну попередню (або одночасну) причину (див. коментарі до Євреїв 3:4). Маса канцелярської скріпки не забезпечить достатнього гравітаційного тяжіння, щоби викликати приливну хвилю. Для неї має бути відповідна причина, як-от потужний підводний землетрус. Якщо прихилитися до гори, вона точно не зсунеться з місця. Якщо пострибати, це не спричинить землетрусу. Якщо в порожню кімнату не поставити стілець, вона залишиться порожньою. Якщо не створити матерію і не помістити її у всесвіт, нас би не існувало. Тож, для кожного матеріального наслідку повинна існувати адекватна попередня або одночасна причина. Якщо цей закон причини та наслідку здається вам само собою зрозумілим, тоді ви розумієте, чому космологічний аргумент є потужним логічним доказом існування Бога.

Причинність та історія

Закон причини та наслідку, або принцип причинності, визнавали та досліджували протягом тисячоліть. Принаймні з часів Платона й Аристотеля в IV столітті до н.е. філософи розмірковували про причинність та її наслідки. У 1934 році В. Т. Стейс, професор філософії Прінстонського університету, у своїй книзі «Критична історія грецької філософії» написав:

> Кожен, хто застосовує логіку, знає, що це найвищий **канон і основа всіх наук**. Якби ми не вірили в істинність причинно-наслідкових зв'язків, а саме в те, що все, що має початок, має причину, і що за однакових обставин незмінно відбуваються одні й ті самі речі, усі науки відразу розсипалися б на порох. Ця істина припускається у кожному науковому дослідженні[31].

Істинність причинності настільки обґрунтована, що вона сприймається як належне в наукових дослідженнях. Це просто «припускається».

Цей принцип не є якоюсь думкою, яку можна просто відкинути, не роздумуючи. Без закону причини та наслідку наука не могла б розвиватися – вона би «розсипалася на порох», оскільки за своєю сутністю вона передбачає збір доказів і перевірку гіпотез для виявлення **закономірностей** у природі. Мета наукових експериментів – визначити, що станеться (тобто який буде **наслідок**), якщо хтось зробить певні речі (тобто ініціює певні **причини**). Якби між причиною та наслідком не було жодного зв'язку, то нічого не можна було б сприймати як належне. Тоді одного разу гравітація може діяти, а наступного – ні, і не буде сенсу її вивчати, оскільки завтра вона може діяти інакше. Не було б такого поняття, як «науковий закон», оскільки не було б такого поняття, як «закономірність», яка є фундаментальною для визначення цих законів.

У довіднику Національної академії наук «Вчення про еволюцію та природу науки» сказано: «Одна з цілей науки – зрозуміти природу. "Розуміння" в науці означає співвіднесення одного природного явища з іншим і визнання **причин і наслідків явищ** … Прогрес у науці полягає у формулюванні кращих пояснень **причин** природних явищ»[32]. Зауважте, що, згідно з даними Національної академії наук (НАН), в науці не може бути прогресу без причинності. Попри цілком натуралістичний підхід до науки, НАН визнає причинність фундаментальною для науки. Її неможливо раціонально заперечувати – за винятком випадків, коли вона використовується для підтримки неповноцінного світогляду. Роками сперечалися про розгалуження закону причини й наслідку, але він все одно залишається неушкодженим, витримуючи випробування тисячоліттями.

Закон причини та наслідку – проблема для атеїзму

Закон причинності є фундаментальним для науки, але він стоїть на заваді більшості сучасної наукової спільноти через їхнє неправильне визначення того, що є «наука». Сучасна наукова спільнота, загалом, неправильно визначає «науку»; для них надприродне не може вважатися «науковим», і тому наука «зазнає поразки» в певних сферах. Світська наукова спільнота визначає науку як пошук природних причин фізичних спостережень, на відміну від пошуку причин фізичних спостережень, вважаючи, що лише **природні** причини можна віднести до категорії «наукових». Згідно з цим визначенням, якщо щось не можна емпірично спостерігати та перевірити, це не є «науковим» – попри те, що кілька фундаментальних положень еволюційної теорії можна вважати надприродними, адже їх ніхто і ніколи не спостерігав, і всі наукові дослідження довели їхню неможливість (наприклад, самозародження життя та наукових законів, макроеволюції тощо).

Це ставить атеїстів-прихильників еволюції у безвихідне становище, коли вони намагаються пояснити, як наслідок у вигляді нескінченно складного всесвіту міг виникнути у ненауковий спосіб, тобто без доведеної природної причини. Провідні еволюціоністи визнають, що не існує «відомої причини» існування всесвіту – звісно, маючи на увазі той факт, що немає відомої **природної** причини цього. Якби атеїзм був істинним; якби не існувало нічого крім матерії; якби натуралістична наука могла пролити світло на питання походження всього сущого, то тоді мало б бути природне пояснення того, що стало причиною виникнення всесвіту. Вчені та філософи визнають, що для виникнення матерії та всесвіту має існувати достатня та адекватна причина, але жодна така природна причина невідома. Тож, атеїсти повинні визнати, що для того, щоб їхні твердження були вагомими, всесвіт як наслідок насправді мав виникнути у «ненауковий» спосіб – тобто **без причини**! Але таку точку зору навряд чи можна вважати науковою.

Закон причини та наслідку – друг креаціоністів

Замість того щоб легковажно ігнорувати істинність закону причини та наслідку через те, що він суперечить натуралістичним теоріям, чому б не визнати, що цей дуже шанований закон, який не має винятків, насправді не становить проблеми? Чому б не визнати той факт, що натуралістичні теорії, такі як теорія еволюції та теорія великого вибуху, просто не узгоджуються з наукою на фундаментальному рівні? Чому б не розглянути варіант, який не суперечить закону причини та наслідку? Якщо слідувати доказам, куди б вони не вели, замість того, щоб визначати Бога поза наукою, можна дійти неминучого висновку, що має бути Хтось **над**природний, хто став причиною виникнення всесвіту. Якщо кожен матеріальний (тобто природний) наслідок повинен мати свою причину, то Першопричина виникнення всесвіту має бути надприродною.

Кожен матеріальний наслідок повинен мати адекватну попередню або одночасну з ним причину. Зауважте, що креаціоністи не мають жодних проблем з цією істиною, на якій побудовано цей Богом встановлений закон. У Посланні до євреїв 3:4 написано, що «кожний дім хтось будує, а Той, Хто збудував усе, є Бог». Будинок повинен мати причину свого існування, а саме, будівельника. Він сам себе не збудує. Мовою науки, відповідно до закону причини і

наслідку, для існування всесвіту також мала бути причина. І в цьому полягає суть космологічного аргументу існування Бога.

Єдина книга у світі, яка має ознаки, що доводять її над-людське походження, це Біблія (див. Спеціальний розділ на стор. 786). Її Автором є Бог (2 Тимофію 3:16–17), і в першому вірші натхненного тексту, який Він дав людям, Він владно та ясно зазначив, що Він є Причиною, Яка створила всесвіт і все, що в ньому є. «На початку створив Бог небо та землю» (Буття 1:1).

Безпричинна причина?

«Але якщо все повинно було мати свій початок, чому той самий принцип не стосується Бога? Хіба для існування Бога не потрібна причина? Що стало причиною існування Бога?» По-перше, треба зауважити, що це питання ґрунтується на неправильному розумінні того, що передбачає закон причини та наслідку щодо існування всесвіту. А цей закон стверджує, що кожен **матеріальний наслідок** повинен мати адекватну попередню або одночасну причину. Наукові закони визначаються через спостереження природних, а не **над**природних феноменів. Але оскільки вчені не спостерігали надприродні феномени, вони не можуть застосувати до них науковий закон причини та наслідку. Закони природи не поширюються на нематеріальні сутності. Біблійний Бог є духовною Істотою (Івана 4:24), і тому не керується фізичними законами.

Згадаймо також, що професор В. Т. Стейс написав у «Критичній історії грецької філософії» стосовно причин та наслідків: «[У]се, **що має початок**, має причину»[33]. Згідно з Біблією, Бог не мав початку. У Псалмі 89:2 про Бога сказано так: «Перш ніж постали гори і *перш ніж* Ти створив Землю і Всесвіт, **від віку й до віку** Ти – Бог». Біблія описує Бога як Сутність, Яка завжди була і завжди буде – «від віку й до віку». Отже, у Бога не було початку. Знову пригадаймо Послання до євреїв 3:4, де зазначено, що існування Бога не обмежене законом причини та наслідку, як будинки; радше Він головує як Головний Будівничий – Безпричинна Причина – Сутність, Яка від початку привела в рух усі наслідки (Івана 1:3).

Знову ж таки, філософи визнають, що за логікою має існувати початкова причина виникнення всесвіту. [Ті, хто намагається обійти потребу в Причині та стверджують про вічність фізичного всесвіту, прямо суперечать закону причини та наслідку (оскільки всесвіт є фізичним наслідком, який вимагає існування причини), а також другому закону термодинаміки, за яким ніщо фізичне не може тривати вічно (див. стор. 63)]. Аристотель у праці «Фізика» обговорював логічну лінію міркувань, яка веде до висновку, що початковою причиною руху має бути щось, що само по собі не рухається – непорушний рушій[34]. Аквінський спирався на міркування Аристотеля і сказав:

> А все, що рухається, приводиться в рух чимось іншим... Бо рух є просто зведенням чогось потенційного до реального... Отже, неможливо, щоб в однаковій мірі і в однаковий спосіб якась річ одночасно і рухала, і рухалася, тобто щоб вона рухала саму себе. Якщо те, за допомогою чого вона приводиться в рух, само приводиться в рух, то це також повинно бути приведено в рух чимось іншим, а це – чимось іще. Але це не може тривати до нескінченності, тому що тоді не буде першого рушія, а отже, й іншого рушія... **Тому необхідно визнати першу дієву причину, якій кожен дає ім'я Бог**[35].

Оскільки Бог є не фізичною, кінцевою (смертною) істотою, а вічною, духовною істотою (за визначенням), то Він не підпадає під умову обов'язкового початку. Тому закон причини та наслідку до Нього не відноситься. Стосовно цього закону відомий німецький філософ Іммануїл Кант сказав, що «все, що є умовним, має причину, яка, якщо сама є умовною, також повинна мати причину; і так далі, доки низка підпорядкованих причин не закінчиться **абсолютно необхідною причиною**, без якої вона не матиме повноти»[36]. Тобто, безпричинна Причина необхідна. І лише Бог адекватно заповнює цю порожнечу.

Подумайте: подібно до того, як тривимірний простір – довжина, ширина та висота – є частиною фізичного всесвіту, то час також є його частиною. Подібно до того, як у простору мала бути причина, у часу також мав бути початок. Це означає, що за логікою його Творець не міг

мати початку. «Початок» передбачає певний часовий проміжок, який почався. Без існування часу не могло б бути такого поняття, як «початок». Отже, у Бога як Причини існування всесвіту не могло бути початку, оскільки це Він створив час. По суті, не існувало такого поняття, як «початок», доки безпричинна Причина не розпочала щось. [Примітка: якщо час не було створено, то він має існувати окремо від Бога, і навіть Бог має бути підвладний йому. Однак Біблія стверджує, що сам час був створений разом із всесвітом, коли використовує фразу «на початку» в Буття 1:1].

Поміркуйте далі: якби колись в історії був час, коли абсолютно нічого не існувало – навіть Бога, – то ніщо не існувало б і сьогодні, оскільки з нічого ніщо не виникає (відповідно до здорового глузду та першого закону термодинаміки). Однак ми знаємо, що щось існує (наприклад, всесвіт), і це означає, що **щось мало існувати вічно**, інакше ми врешті-решт досягнемо моменту в минулому, коли нічого не існувало, чого, як ми вже сказали, бути не може. Те, що існувало вічно, не може бути фізичним або матеріальним, оскільки такі речі не існують вічно (за другим законом термодинаміки). З цього випливає, що щось вічне повинно бути нефізичним або нематеріальним. Це має бути **розум**, а не **матерія**, і логічно, що цей Розум має бути вічним. Цей Розум, згідно з Біблією, є Бог. Оскільки Він є духом, то не підпорядковується другому закону термодинаміки і може існувати вічно – нестворений Творець.

> Ти на початку заснував землю, і небеса – діло Твоїх рук. Вони загинуть, а Ти – стоятимеш; і всі, мов одяг, постаріються. Ти їх заміниш, наче одяг, – вони минуться. А Ти – Той Самий, і рокам Твоїм не буде кінця (Псалом 101:26–28).

Всесвіт існує. Він не може бути вічним відповідно до другого закону термодинаміки. Він не міг створити себе сам відповідно до першого закону термодинаміки. Його існування вимагає наявності адекватної, надприродної Причини. Біблія називає Його Богом.

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ

1. Marvin Vincent (1900), Word Studies in the New Testament (Grand Rapids, MI: Eerdmans, перевидання 1946 р.), 4:317.
2. Benjamin Warfield (перевидання 1974 р.), "Inspiration", ISBE, ed. James Orr (Grand Rapids, MI: Eerdmans), 3:1474.
3. William Arndt and F.W. Gingrich (1957), *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature* (Chicago, IL: University of Chicago Press), стор. 862-863.
4. Wesley Perschbacher, ed. (1990), *The New Analytical Greek Lexicon* (Peabody, MA: Hendrickson), стор. 427.
5. Warfield, 3:1475.
6. Там само.
7. Там само.
8. Там само, 3:1476.
9. Там само, 3:1476-1477.
10. Там само, 3:1477.
11. Там само, 3:1477.
12. Там само, 3:1477.
13. Там само, 3:1478.
14. Там само, 3:1478-1479
15. Там само, 3:1482.
16. William Arndt (1955), *Does the Bible Contradict Itself?* (St. Louis, MO: Concordia), стор. vii.
17. Simon Greenleaf (1995), *The Testimony of the Evangelists* (Grand Rapids, MI: Kregel Classics), стор. 16.
18. *Merriam-Webster Online Dictionary* (2013), http://www.merriam-webster.com/dictionary.
19. D.R. Dungan (1888), *Hermeneutics* (Delight, AR: Gospel Light), перевидання, стор. 300-309.
20. J.W. McGarvey (1886), *Evidences of Christianity* (Cincinnati, OH: Standard), 2:32.
21. Mike Davis (2008), *The Atheist's Introduction to the New Testament: How the Bible Undermines the Basic Teachings of Christianity* (Denver, CO: Outskirts Press), стор. 1.
22. Там само, стор. 2-3.
23. Wayne Jackson (no date), "A Study of Matthew 24," http://www.christiancourier.com/articles/19-a-study-of-matthew-24.
24. Aristotle (no date), *Metaphysics*: Book 4, trans. W.D. Ross, http://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.4.iv.html, 4:3
25. Там само.
26. Там само.
27. Flavius Josephus (1987), *The Wars of the Jews* in *The Life and Works of Flavius Josephus*, trans. William Whitson (Peabody, MA: Hendrickson), 4:5:4.
28. Wayne Jackson (2005), *The Acts of the Apostles* (Stockton, CA: Courier Publications), стор. 13.
29. "Agency" (2010), Cornell University Law School, http://www.law.cornell.edu/wex/agency.
30. Lionel Ruby (1960), *Logic: An Introduction* (Chicago, IL: J.B. Lippincott), стор. 130-131.
31. W.T. Stace (1934), *A Critical History of Greek Philosophy* (London: Macmillan and Co.), стор. 6.
32. *Teaching about Evolution and the Nature of Science* (1998), National Academy of Sciences (Washington, DC: National Academy Press), стор. 42.
33. Stace, стор. 6.
34. Aristotle (1984), *Physics* in *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes (Princeton, NJ: Princeton University Press), 1:428.

35. Thomas Aquinas (1952), *Summa Theologica*, trans. Fathers of the English Dominican Province (Chicago, IL: University of Chicago), 19:12-13.
36. Immanuel Kant (2008), *Kant's Critiques: The Critique of Pure Reason, the Critique of Practical Reason, the Critique of Judgment* (Radford, VA: Wilder Publications), стор. 284.